

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

Лілія Потапюк

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ
СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Луцьк – 2024

УДК 364.4 (038)
П 16

Рекомендовано
Вченою радою Луцького національного технічного
університету
(протокол № 3 від 19 листопада 2024 року)

Рецензенти:

І.І. Осадченко, д.пед.н., професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України,

О.Г. Жданова-Неділько, д.пед.н., доцент, професор кафедри менеджменту Полтавського державного педагогічного університету,

О.І. Гулай, д.пед.н., професор, професор кафедри цифрових освітніх технологій Луцького національного технічного університету

Потапюк Л.М.

П 24 Термінологічний словник-довідник із соціальної реабілітації. Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2024. 107 с.

Навчальний посібник призначений для здобувачів освіти, які навчаються за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», науковців, викладачів, слухачів інститутів післядипломної освіти, педагогів-практиків, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл, вихователів закладів дошкільної освіти, асистентів вчителя, асистентів дитини, усім тим, хто залучений до процесу забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

УДК 364.4 (038)
© Потапюк Л.М., 2024

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	4
<i>ГЛОСАРІЙ</i>	7
<i>ТЕРМІНИ</i>	88
<i>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ</i>	
<i>ДЖЕРЕЛ</i>	105

ПЕРЕДМОВА

Зважаючи на те, що викладачам і студентам закладів освіти у повсякденній роботі доводиться користуватися спеціальною новітньою термінологією, яку в українських довідниках важко знайти, актуальність термінологічного словника-довідника не викликає сумніву. Це, безумовно, спричинить подальший позитивний вплив на ширше використання спеціальної термінології у науковій сфері.

Термінологічний словник-довідник – це словник сучасних понять і термінів у сфері освіти, зокрема в ньому вміщено ключову термінологію, яка стосується сфери соціальної реабілітації, зокрема в інклюзивному освітньому середовищі та інклюзивному просторі загалом.

У словнику-довіднику на основі вивчення та аналізу сучасної вітчизняної наукової та навчально-методичної і довідкової літератури розкривається сутність усталених категорій і понять як у їхньому традиційному, так і в інноваційному значеннях.

Метою посібника є допомогти фахівцям у сфері освітніх, педагогічних наук з інклюзивної освіти поповнити багаж знань з організації вискоєфективної системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в галузі соціальної реабілітації у вітчизняному інклюзивному середовищі; формування у здобувачів освіти відповідних компетентностей, навичок стійкого володіння сучасною термінологією із соціальної реабілітації в інклюзивному просторі, цілісного уявлення щодо процесу реабілітації, який охоплює не тільки фізичне та психологічне відновлення клієнтів, але й їхню соціальну адаптацію та інтеграцію у суспільство.

Дисципліна «Соціально-педагогічна реабілітація» є обов'язковою компонентою циклу загальної підготовки, що має на меті сформувані у здобувачів освіти цілісне бачення проблематики соціально-реабілітаційної

діяльності; професійні компетентності, які допоможуть визначити зміст, мету, завдання та технології соціально-педагогічної реабілітації в професійній діяльності.

Ознайомлення з технологічними аспектами соціально-реабілітаційної роботи поєднуватиметься із практичною діяльністю майбутніх фахівців щодо впровадження технологій соціальної реабілітації у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; закладах загальної середньої освіти, Центрах реабілітації, неформальних об'єднаннях, громаді тощо.

Запропонований термінологічний словник-довідник є навчально-довідковим виданням, що містить в алфавітному порядку понад 500 визначень й тлумачень сучасних термінологічних одиниць і понять із соціальної реабілітації та інклюзивної освіти.

Вирішення проблеми удосконалення понятійно-термінологічного апарату вбирає в себе уточнення понять і категорій, їх змістового насичення та значень, обсягу та змісту, визначення, а також передбачає упорядкування та систематизацію понять і термінів, тобто виявлення співвідношення змісту і обсягів понять, уточнення взаємозв'язків і взаємовідносин між ними.

Навчальне видання укладене відповідно до робочої програми обов'язкового освітнього компонента «Соціальна реабілітація» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Однак матеріали, представлені у запропонованому словнику-довіднику, можуть бути корисними усім тим, хто залучений до процесу забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах функціонування освітнього закладу з інклюзивною формою навчання.

Видання адресоване широкому колу фахівців сфери освіти – науковцям, викладачам і студентам, слухачам інститутів післядипломної освіти, педагогам-практикам,

учням і вчителям загальноосвітніх шкіл, вихователям закладів дошкільної освіти, асистентам вчителя, асистентам дитини, усім, хто прагне поглибити свої знання у сфері соціальної реабілітації та розвитку інклюзивної освіти в сучасних умовах.

Словник-довідник має вагоме теоретичне та практичне значення, що засновується на можливості здійснити аналіз понятійно-категоріального апарату та зрозуміти його об'ємність і складність; на можливості забезпечити точність та однозначність тлумачення дефініцій, категорій і термінів, що сприятиме ефективному застосуванню у практичній діяльності.

Словник стане настільною книгою на заняттях із соціальної реабілітації, у галузі інклюзивної освіти, допоможе здобувачам освіти краще опанувати наукові поняття, кожному віднайти ті методи, форми і засоби навчання, які найбільше сприятимуть розвитку індивідуального потенціалу дітей і молоді з особливими освітніми потребами. Матеріали, представлені у пропонованому словнику, допоможуть здобувачам в опануванні суті ключових понять і термінів щодо здійснення процесу соціальної реабілітації, які складають основу професійних засад діяльності фахівців у галузі освітніх, педагогічних наук з інклюзивної освіти.

ГЛОСАРІЙ

А

Абілітація – це сукупність заходів і послуг, що допомагають розвивати нові та зміцнювати існуючі можливості дитини в соціальному, психічному та фізичному аспектах.

Автентичне оцінювання – метод оцінки, який полягає у використанні завдань, що імітують реальні умови.

Автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів – це система, що автоматично збирає, обробляє, зберігає та захищає інформацію про осіб з особливими освітніми потребами та учасників освітнього процесу. Вона створюється і використовується для забезпечення права таких осіб на здобуття дошкільної, загальної середньої та професійної освіти, а також освіти в інших навчальних закладах.

Агресія – це деструктивна поведінка окремої людини або групи, що включає застосування сили чи завдання фізичної або психологічної шкоди іншим і порушує загальноприйняті соціальні норми.

Адаптація – це процес пристосування поведінки та психологічних реакцій, що допомагає людині відповідати на зміни в оточенні, підтримуючи ефективне функціонування та психічну рівновагу.

Адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – це коригування методів та способів навчання, а також рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами, при цьому загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання залишаються незмінними.

Адаптація освітнього процесу – це підхід, який змінює характер навчання, зберігаючи його основний зміст, мету та очікувані результати, шляхом пристосування освітнього середовища, процесу, програми, методів і засобів навчання, враховуючи потреби дитини з особливими освітніми потребами.

Адаптація соціальна (соціальне пристосування) – це процес або його результат, що полягає в досягненні гармонії між особистими прагненнями людини та задоволенням її потреб, а також у створенні умов для її здорового та щасливого життя в суспільстві.

Адаптивність – це властивість особистості, яка показує рівень її психологічної адаптації і визначається тим, наскільки цілі та прагнення індивіда відповідають досягнутим результатам: повна відповідність (власне адаптивність), часткова невідповідність (неадаптивність), крайні ступені невідповідності і відсутність можливості адаптації (дезадаптивність).

Адміністративні методи соціальної терапії базуються на принципах соціальної ієрархії та взаємодії влади і підпорядкування. Вони передбачають суворе дотримання встановлених формальних норм і правил, таких як закони, інструкції та положення, що існують у суспільстві.

Акселерація – процес прискореного фізичного розвитку та дозрівання підлітка, що проявляється у збільшенні ваги та ранньому статевому дозріванні.

Аксіальна комунікація – це вид комунікації, коли сигнали передаються безпосередньо конкретному отримувачу інформації.

Активність особистості – це здатність людини спричиняти зміни у своїй взаємодії з оточуючим світом.

Акцентуація характеру – це надмірний прояв певних рис характеру та їх комбінацій, які є крайніми варіантами норми.

Алалія – це відсутність або стійке недорозвинення мовлення, яке виникає через органічні пошкодження мовленнєвих ділянок кори головного мозку під час внутрішньоутробного або раннього розвитку дитини (приблизно до трьох років).

Алкоголізм – це поступова хвороба, яка розвивається з звичайного пияцтва і переходить у серйозну клінічну стадію. Для людини, яка вживає алкоголь тривалий час, щоб досягти фізіологічного комфорту, дозування алкоголю збільшується в 2-3 рази порівняно з початковою нормою.

Альтруїзм – це готовність допомагати іншим, не переслідуючи власних егоїстичних інтересів; дії, які спрямовані на благо інших людей; підтримка, що надається без очікування нагороди.

Анізотрія – це різна рефракція (заломлення світла) в обох очах, яка може бути як вродженою, так і набутою. При значному відхиленні, але не більше ніж 2,0 D, для кожного ока призначають різні коригувальні лінзи.

Аномалія – це ненормальне або неправильне явище, яке відхиляється від встановлених норм або загальних закономірностей розвитку. У педагогіці та психології це означає відхилення особи від звичайного фізичного та розумового розвитку. Завдяки компенсаторним можливостям головного мозку існує великий потенціал для роботи з такими дітьми.

Аномальний розвиток – це суттєве відхилення від прийнятих вікових норм фізичного або психічного розвитку, яке викликане вродженими чи набутими порушеннями. Це створює необхідність у спеціальних умовах для навчання, виховання та повсякденного життя.

Аномальні діти – це діти, у яких є значні порушення у нормальному фізичному або психічному розвитку, викликані вродженими чи набутими порушеннями, і які потребують спеціальних умов для навчання та виховання.

Артикуляційна гімнастика – це набір спеціальних вправ, спрямованих на зміцнення м'язів, що беруть участь у процесі мовлення. Вона допомагає розвивати силу, рухливість та точність мовних органів (губи, язик і м'яке піднебіння). Ці вправи важливі для правильного вимовляння звуків, включаючи як окремі звуки, так і звуки, які належать до певних фонетичних груп; допомагають збільшити силу та амплітуду рухів, а також забезпечити точність і чіткість артикуляційних позицій.

Арт-терапія – це метод, який сприяє покращенню емоційного стану і психологічного здоров'я дитини через художню діяльність. Вона має важливе значення для розвитку і корекції емоційного світу дитини. Основною метою арт-терапевтичних занять є не навчити дітей малювати чи писати вірші, а допомогти їм виразити свої емоції. Під час занять діти захоплюються творчістю, виражають свої почуття, проявляють емоційну експресію та шукають оригінальні рішення.

Асиміляція – це свідоме та добровільне прийняття норм і цінностей середовища, яке відбувається завдяки особистісній згоді і підтримці цих принципів.

Асинхронний дисгармонійний розвиток екстрапунітивного типу – це порушення емоційної сфери, при якому переважають реакції, спрямовані на прагнення до незалежності, демонстративності та негативізму. Дитина проявляє бажання вийти з-під контролю дорослих, діяти самостійно, робити все за своїм бажанням.

Асинхронний розвиток – це порушення принципу гетерохронії, при якому відбуваються складні поєднання уповільнення, прискорення та спотворення процесу розвитку. Асинхронний розвиток поділяється на дисгармонійний і викривлений типи.

Асистент вчителя – це педагогічний працівник, який підтримує індивідуальний підхід у навчанні учнів. Він

призначається на свою посаду керівником навчального закладу і працює в класі поруч із вчителем.

Асистент дитини – це не педагогічний працівник, а особа, яка надає підтримку учню, не втручаючись в навчальний процес. Це може бути хтось з батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник. Асистент може бути присутнім на уроках і позакласних заходах, допомагати дитині з пересуванням, відвідуванням туалету, переодяганням, харчуванням в школі тощо.

Асоціалізація – процес, у якому особистість засвоює норми, цінності, негативні ролі та стереотипи поведінки, що призводять до спотворення суспільних відносин і порушення гармонії у взаємодії людини з суспільством.

Атитюд – це внутрішня готовність людини до дії, яка передусє її поведінці.

Аутизм (РАС) – це стан, викликаний порушеннями розвитку головного мозку, який проявляється вродженим і загальним дефіцитом соціальної взаємодії та комунікації.

Аутоагресія – це агресивні дії, спрямовані на саму особистість.

Афазія – це часткова або повна втрата здатності до мовлення через локальне пошкодження головного мозку, яке може бути спричинене різними факторами, такими як судинні захворювання, травми чи пухлини.

Афектний психоз – психічний розлад, що характеризується періодичними змінами настрою у вигляді маніакальних, депресивних або змішаних станів. Ці стани є оборотними, після них наступає ремісія з відновленням психічних функцій та особистісних якостей, без розвитку недоумства.

Б

Бар'єри на шляху до навчання та активної участі є заміною концепції особливих освітніх потреб, акцентуючи увагу на тому, що необхідно зробити для

покращення навчального процесу та забезпечення рівних можливостей для усіх учнів.

Безбар'єрна мова – це мова, що не містить слів або виразів, які можуть проявляти упереджене чи дискримінаційне ставлення до окремих осіб або груп. Вона не відчужує людей, а, навпаки, сприяє повазі до їхньої гідності. Її основний принцип можна виразити так: визнання та повага до іншої людини.

Безбар'єрне середовище – це таке середовище, яке адаптоване для безперешкодного переміщення людей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема через медичні, вікові або інші фактори.

Безкорислива пожертва – це жертва, яка надається без очікування на будь-які вигоди чи повернення від тих, хто її отримує.

Безперервна освіта впродовж життя – це постійне, добровільне бажання покращувати свої знання для професійного або особистісного розвитку.

Безпритульні діти – це діти, яких батьки покинули; які самостійно покинули сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають сталого місця проживання.

Бібліотерапія – під час самостійного читання клієнт веде щоденник, аналіз якого допомагає точніше оцінити його стан. Список книг підбирає психотерапевт, враховуючи конкретні проблеми клієнта.

Біоенергопластика складається з трьох основних компонентів: «біо» означає людина як живий організм; «енергія» – це сила, яка потрібна для виконання різних дій; «пластика» – плавні та емоційно виразні рухи тіла і рук, які мають постійний характер. Інакше кажучи, це поєднання рухів артикуляційних органів з рухами рук. Такий підхід допомагає залучити дітей до виконання вправ, покращує їхню артикуляційну та дрібну моторику, а також сприяє розвитку координації, пам'яті та мислення.

Благодійна діяльність – добровільна і некомерційна робота благодійних організацій, спрямована на допомогу суспільству або конкретним групам осіб, без мети отримання прибутку.

Браділалія – це порушення, при якому спостерігається ненормально повільний темп мовлення.

Будинок дитини – дошкільний заклад, що належить до системи охорони здоров'я і забезпечує медико-соціальний захист для дітей-сиріт; дітей, які втратили батьківське піклування, а також для малюків із вродженими фізичними або інтелектуальними порушеннями. Цей заклад приймає дітей від народження до 3–4 років.

Булінг (цькування) – це дії або бездіяльність, агресивна і неприємна поведінка з боку однієї дитини або групи дітей - учасників освітнього процесу щодо іншої дитини, які проявляються в психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві, зокрема через електронні комунікації. Такі дії можуть бути спрямовані на малолітніх або неповнолітніх осіб або здійснюватися ними щодо інших учасників освітнього процесу, що може призвести постраждалу особу до шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

В

Віктімблеймінг – звинувачення жертви та «перекладання» на неї відповідальності за насильницькі дії.

Взаємодія між педагогом і вихованцями в освітньому процесі – це взаємний вплив дорослого і дітей, який сприяє їхньому спільному розвитку. Основними шляхами цієї взаємодії є діяльність і стосунки між педагогом і вихованцями. Модель педагогічної взаємодії визначає особливості роботи педагогічної системи.

Взаємодія соціальна – це форма комунікації або спілкування між двома особами або групами, де відбувається регулярний обмін діями та соціальними реакціями. Вона включає в себе адаптацію дій одного партнера до дій іншого, спільне розуміння ситуації і певну гармонію. Соціальна взаємодія зазвичай організовується під час ділових ігор, які використовуються для вивчення внутрішніх і міжорганізаційних зв'язків.

Викривлення переважно емоційно-афективного розвитку характеризується серйозними дефіцитами в афективному тонусі, які ускладнюють формування активних і різноманітних зв'язків з оточенням. Це проявляється у вираженому зниженні порогів афективного дискомфорту, станах тривоги та страху перед навколишнім світом, а також у прагненні спростити та стереотипізувати контакти. Таке спотворення впливає на розвиток мовлення, інтелекту та вищих форм саморегуляції поведінки. У таких дітей може спостерігатися, з одного боку, часткова обдарованість, а з іншого – значна загальмованість, яка проявляється у вигляді боязні, залежності від батьків і нестачі самостійності.

Виключення означає, що учнів у будь-який спосіб, безпосередньо чи опосередковано, позбавляють можливості отримувати освіту.

Виховання здорового способу життя у дітей – це процес свідомого і систематичного формування їхнього духовного, фізичного, психічного та соціального благополуччя.

Відновлювальне навчання – це процес навчання, який має на меті відновлення функцій, що були порушені через певні захворювання. Це особливо важливо у випадках ушкоджень головного мозку або периферійної нервової системи, які можуть призвести до проблем з рухом, мовленням, письмом та читанням.

Відхилення у поведінці – це схильності до такої поведінки, яка порушує соціальні, моральні та правові норми.

Відчуження – це особистісний розлад, при якому людина, потрапивши в конфліктну ситуацію, не може самостійно вирішити проблему. Постійні стреси починають загрожувати її психічному здоров'ю та існуванню. Щоб подолати стрес, вона намагається відокремити своє «Я» від травмуючого середовища. Однак, уникнення конфлікту створює психологічну відстань між людиною і оточенням, що з часом переростає у відчуження. Така людина починає сприйматися іншими як чужа і незрозуміла.

Візуальна підтримка – це система зображень, яка допомагає в комунікації або надає інформацію. Вона включає впорядковані візуальні елементи (пиктограми, фотографії, картинки та малюнки, що оформлені у вигляді графіків, розкладів, правил або алгоритмів дій). Це допомагає дітям з аутистичним спектром орієнтуватися в послідовності подій, завданнях або ситуаціях у їхньому повсякденному житті (уроки, перерви, поведінка вдома, на вулиці чи в спілкуванні з іншими людьми).

Вікові кризи – це специфічні періоди розвитку людини, що є етапами переходу від одного періоду до іншого, які супроводжуються значними для особистості психологічними змінами.

Вміння – це здатність людини ефективно виконувати дії або діяльність, спрямовані на досягнення конкретної мети в певних умовах. Вони базуються на знаннях і можуть бути розумовими, практичними, частковими, загальними та узагальненими.

Вплив – це процес і результат змін, які відбуваються в поведінці, установках чи уявленнях іншої людини під впливом певних факторів або осіб.

Вроджені порушення виникають внаслідок шкідливих впливів на плід (генетичні фактори, інтоксикація, інфекції, травми, неналежне харчування, гормональні розлади, резусна несумісність між кров'ю матері та дитини, вживання медикаментів, алкоголю, наркотиків і отруйних речовин).

Г

Газлайтинг – це тип психологічного насильства, маніпуляція, яка змушує жертву сумніватися в своїй пам'яті та розсудливості.

Гармонійний розвиток – це збалансоване поєднання усіх аспектів розвитку особистості, таких як розумовий, фізичний, моральний, трудовий та естетичний, які знаходяться у взаємній пропорційності та єдності.

Гендер – це соціальне поняття, яке визначає, як суспільство сприймає і визначає ролі чоловіків і жінок. Це система психосоціальних та соціокультурних характеристик, що включає в себе стереотипи, очікування та риси, які суспільство приписує кожній статі. Гендер охоплює динамічні аспекти психічних, пізнавальних і поведінкових характеристик чоловічого та жіночого досвіду, які індивід набуває протягом свого життя.

Гендерна демократія – це принцип, який гарантує жінкам рівні права з чоловіками щодо участі у політичному та громадському житті. Цей принцип забезпечує право жінок брати участь у виборах та референдумах, бути обраними до виборних органів, а також займати державні посади та виконувати державні функції на всіх рівнях. Крім того, жінки мають право брати участь у діяльності неурядових організацій та асоціацій, що займаються питаннями громадського та політичного життя країни.

Гендерна інтеграція – це процес впровадження гендерного аспекту у всі сфери суспільного життя з метою

забезпечення гендерної рівності, справедливості та реалізації гендерної демократії. Це також включає усунення дискримінації на основі статі.

Гендерна нерівність – це ситуація, в якій жінки та чоловіки не мають рівних прав, можливостей і ставлення до них через прояви сексизму.

Гендерна рівність – це забезпечення однакових прав і можливостей для жінок і чоловіків, що дозволяє їм рівно брати участь у всіх сферах суспільного життя.

Гендерна терапія базується на розрізненні чоловіків і жінок, що визначає сприйняття їх психічних і поведінкових відмінностей. Ідея про протилежність чоловічих та жіночих характеристик присутня в культурах усіх цивілізацій. Однак сучасні психологи ставлять під сумнів цей поділ, вважаючи, що він може спричиняти різні психологічні проблеми.

Гендерне (гендероване) насильство – це насильницькі дії, спрямовані на певну гендерну групу або здійснювані представниками цієї групи. Зазвичай це насильство сприймається як таке, що здійснюється чоловіками проти жінок.

Гендерний баланс – це фактичний або запланований стан, у якому права та можливості чоловіків і жінок стають рівними в соціальному, економічному та політичному контекстах.

Гендерний мейнстрімінг – це процес оцінки впливу будь-яких запланованих заходів (законодавчі акти, політика чи програми) на життя жінок і чоловіків в усіх сферах і на всіх рівнях.

Гендерні окуляри (гендерні лінзи) – здатність виявляти факти та прояви гендерної нерівності, сексизму, а також розпізнавати наявність і вплив гендерних стереотипів. Це складова частина гендерної чуттєвості.

Гендерні ролі описують, як жінки та чоловіки очікують поводитися в соціумі відповідно до

соціокультурних умов, в яких вони живуть. Риси, які вважаються більш типовими для чоловіків і жінок

Гендерні стереотипи – сукупність усталених у суспільстві уявлень та оцінок щодо ролей, поведінки, мотивів і потреб чоловіків і жінок, що вважаються нормами для кожної статі.

Гендерні стереотипи – це загальноприйняті в суспільстві уявлення, що визначають, якими повинні бути чоловіки і жінки, як вони мають поводитися, що їм властиве або що можна від них очікувати.

Гендерні уявлення – основні знання, які формують гендерну ідентичність людини. Вони відображають загальний образ маскулінності, фемінності, андрогінності або статевої недиференційованості, і розвиваються в процесі гендерної соціалізації.

Гігієна навчальних занять – це комплекс науково обґрунтованих вимог, спрямованих на оптимізацію організації освітнього процесу. Вона включає нормування розумових і фізичних навантажень, а також раціональну організацію самих занять.

Гідроцефалія, або водянка головного мозку, є захворюванням, яке проявляється у надмірному накопиченні цереброспинальної рідини в шлуночках головного мозку.

Гіперактивність – це стан, при якому активність і збудливість особи перевищують нормальні межі. Якщо така поведінка стає проблематичною для оточуючих, гіперактивність розглядається як психічний розлад. Найчастіше цей стан спостерігається у дітей і підлітків.

Гіперактивність, також відома як гіперкінетичний синдром, є складним розладом, що впливає на поведінку та пізнавальні процеси. Ці порушення зазвичай виявляються у дітей протягом перших п'яти років життя. Вони проявляються у вигляді неуважності, відволікання, імпульсивності та підвищеної рухової активності, що

можуть виникати в різних ситуаціях і призводити до соціальної або шкільної дезадаптації. Вчителі, які працюють з такими учнями, повинні приділяти особливу увагу тому, щоб використовувані матеріали та методи були активними та постійно оновлювалися.

Гіперактивні діти – це діти, які проявляють неухважність, підвищену активність та імпульсивність. Ці характеристики можуть виникати в різних ситуаціях і часто призводять до стійкої соціальної або шкільної дезадаптації.

Гнучкість мислення проявляється в здатності швидко адаптувати свої дії до нових обставин, готовності легко переходити від одного способу розв'язання завдань до іншого та змінювати тактику й стратегію для досягнення результату.

Говоріння – це психологічний компонент вербальної комунікації, що включає в себе процес втілення певного змісту в систему знаків (мови), кодування інформації та механізм побудови висловлювань.

Групи ризику – це категорії дітей, чії соціальні умови нестабільні через різні фактори, що ускладнюють їхню здатність самостійно долати труднощі, які виникають у їхньому житті. Це може призвести до втрати соціальної значущості, духовних і моральних цінностей, а в крайніх випадках – до біологічних наслідків або загибелі.

Групова динаміка – це сукупність процесів, які відбуваються в межах малої групи, визначають її рух, розвиток і функціонування. Це включає взаємодію членів групи, їхні ролі, норми, структуру, конфлікти, а також етапи розвитку групи (від формування до досягнення цілей).

Групова терапія – це спосіб допомоги людям у вирішенні особистісних проблем або соціальних труднощів через взаємодію в груповому форматі.

Гуманізація виховання – це процес створення оптимальних умов для інтелектуального та соціального розвитку кожного вихованця. Вона передбачає виявлення глибокої поваги до особистості, визнання її природного права на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей та самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій. Гуманізація також включає створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього середовища і виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя та добротності.

Гуманізація навчання – це процес, що акцентує увагу на утвердженні особистості як найвищої соціальної цінності. Він сприяє найповнішому розкриттю здібностей дітей, їхньому розвитку у контексті загальнолюдських і національних цінностей.

Гуманізація освіти полягає в переорієнтації навчального процесу від акценту на предметах і змісті основ наук до вивчення цілісного бачення світу, зокрема культури та людської сутності. Вона спрямована на формування в молоді гуманітарного та системного мислення. Це передбачає реалізацію заходів, які акцентують увагу на розвитку загальнокультурних аспектів у навчальному процесі, його змісті, формах і методах. Таким чином, гуманізація освіти сприяє формуванню особистісної зрілості учнів і розвитку їхніх творчих здібностей.

Гуманність – це загальна позитивна внутрішня установка педагога на сприймання дитини, прагнення розуміти її потреби, інтереси та постійне сприяння її розвитку. Це також стосується як основи загальнолюдської сутності дитини, так і її унікальності, неповторності, що допомагає дитині стати індивідуальністю.

Д

Дебільність – це легка форма розумової відсталості. Люди з таким станом хоча й мають затримки у розвитку мовленнєвих навичок, все ж можуть використовувати мову для різних цілей і брати участь у клінічних бесідах.

Девіантна поведінка – це набір дій і вчинків, які здійснюються людьми або соціальними групами і не відповідають прийнятим у суспільстві нормам чи стандартам поведінки.

Деінституалізація – це процес, який передбачає альтернативу тривалому перебуванню людей у великих стаціонарних установах різного типу.

Деменція – це стан, що характеризується стійкою втратою раніше засвоєних знань і навичок, а також утрудненням у засвоєнні нової інформації.

Деонтологія інклюзивної освіти – це частина педагогічної деонтології, яка вивчає моральні вимоги, норми, принципи та правила поведінки, що регулюють взаємодію учасників процесу інклюзивної освіти.

Деперсоналізація виникає, коли людина втрачає відчуття власного «Я», не відчуває своє тіло, а будь-яка діяльність втрачає сенс. Це супроводжується апатією і байдужістю, які стають основними почуттями, а емоції значно притупляються.

Депресія – це емоційний стан, що характеризується негативними почуттями. Вона проявляється у глибокій тузі, яка супроводжується відчаєм і внутрішньою кризою. У молодому віці подібні стани можуть бути звичайним явищем. «Жахлива нудьга» виражається в тому, що все навколо здається нецікавим, людина відчуває пригніченість і смуток, її воля значно слабшає. Під час депресії час здається сповільненим, людина швидко втомлюється, а її працездатність значно знижується.

Депривація (освітня, психологічна, соціальна) – це втрата важливих аспектів особистісного розвитку.

Депресивні розлади – це група психічних розладів, які проявляються у стійкому почутті смутку, втраті інтересу до звичної діяльності, а також змінами в апетиті, сні та рівні енергії. Сюди входять такі стани: депресивний епізод, сезонний афективний розлад, біполярний розлад.

Депресія (клінічна депресія) – це психічний розлад, який характеризується тривалим пригніченим станом і втратою інтересу до діяльності, що раніше приносила радість. Фахівці підкреслюють, що депресію можна вважати захворюванням, якщо людина не здатна виконувати свої звичні повсякденні справи протягом більше ніж двох тижнів.

Депривація (освітня, психологічна, соціальна) - це втрата важливих аспектів особистісного розвитку.

Десоціалізація – це процес, що є протилежним соціалізації, який проявляється у відчуженні особистості від більшості людей і вступі до асоціальних або антисоціальних неформальних груп.

Дефект – це фізична або психічна аномалія, що призводить до порушень у розвитку дитини.

Дефіцит спілкування – це недостатня кількість або якість міжособових контактів дитини з іншими людьми.

Деформація спілкування – це відхилення від прийнятих у суспільстві норм взаємодії, що не відповідає загальноприйнятим стандартам.

Дизартрія – це розлад вимови, який виникає внаслідок недостатньої нервової іннервації мовного апарату.

Дизонтогенез – це порушення нормального процесу індивідуального розвитку (онтогенезу).

Дисгармонійний психічний розвиток – це тип порушення, який проявляється у недостатності емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості, тоді як інші

аспекти розвитку залишаються відносно збереженими. У цьому випадку недорозвиненість емоційної сфери призводить до імпульсивної поведінки, що робить дитину вразливою до безпосередніх внутрішніх імпульсів або випадкових зовнішніх впливів.

Дисграфія – це специфічне порушення, яке впливає на процес письма, що може проявлятися у вигляді труднощів при написанні слів або речень. Письмо є складною діяльністю, яка базується на рефлексорних механізмах, що виникають внаслідок взаємодії різних аналізаторів, зокрема кінестетичного, рухового, слухового та зорового.

Дискримінація – це свідоме обмеження або позбавлення прав певних груп людей на основі їхньої расової або національної належності, політичних чи релігійних переконань, статі та інших характеристик.

Дискримінація за ознакою інвалідності, відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів, означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження, що виникають через наявність інвалідності. Це може призводити до зменшення або заперечення визнання, реалізації чи здійснення прав людини та основоположних свобод на рівні з іншими особами у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи інших сферах. До цієї форми дискримінації також належать усі випадки, коли не забезпечується належне пристосування для осіб з інвалідністю.

Дислалія – це порушення вимови звуків при нормальному слуху та збереженій іннервації мовного апарату.

Дислексія – це часткове специфічне порушення читання, яке проявляється у формі стійких специфічних помилок, що виникають через недостатню сформованість або розлади функцій, необхідних для читання.

Дисфункція – це розлад або порушення роботи певного органу або системи в організмі.

Дисципліна – це суворе, своєчасне та безумовне дотримання встановлених правовими та соціальними нормами правил поведінки в державному та суспільному житті.

Дисциркуляторні розлади судинного генезису – це стан, що проявляється запамороченням, шумом у вухах, нестабільністю психічного стану, коливаннями в пам'яті, дисфоричними симптомами та порушенням темпу психічної діяльності

Дитина – це особа, яка ще не досягла віку дорослості.

Дитина з інвалідністю – це особа молодше 18 років, яка має стійкі порушення функцій організму. Ці порушення можуть призводити до обмеження її життєдіяльності в результаті взаємодії з навколишнім середовищем, і якій інвалідність встановлена відповідно до законодавства.

Диференційоване викладання – це підхід до створення освітнього середовища та організації навчального процесу, який спрямований на те, щоб забезпечити учням з особливими освітніми потребами можливість ефективного засвоєння програми на найвищому можливому для них рівні. Він зосереджується на методах і прийомах викладання, що сприяють оптимальному та продуктивному навчальному процесу. Цей підхід враховує відмінності серед учнів, забезпечуючи засвоєння необхідних стандартів, визначених програмою.

Діти з відмінними здібностями – це діти, чий підхід до виконання завдань та успіхи значно вирізняються від рівня, який зазвичай показують їхні однолітки.

Діти з порушеннями психофізичного розвитку – це діти з фізичними та/або психічними особливостями, які впливають на їхній психофізичний розвиток і

ускладнюють засвоєння соціокультурного досвіду без спеціально створених умов. Як синоніми також використовуються терміни: діти, що потребують корекції психофізичного розвитку; аномальні діти; діти з особливими освітніми потребами; неповносправні діти.

Діти з особливими потребами – це особи до 18 років, які потребують додаткової підтримки в навчанні. До цієї категорії належать діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, біженці, діти, що працюють, діти-мігранти, представники національних та релігійних меншин, діти з малозабезпечених сімей, безпритульні діти, сироти, діти, що мають СНІД/ВІЛ, та інші категорії.

Дитячий церебральний параліч – загальний термін для групи станів, основними проявами яких є порушення рухової функції, рівноваги та положення тіла. Церебральний параліч виникає через аномалії в розвитку мозку або пошкодження його частин, що відповідають за м'язовий тонус і рухову активність.

Дитячі будинки-інтернати – це медико-соціальні заклади, призначені для тривалого перебування дітей з порушеннями в розвитку. Вони приймають дітей до 18 років, які мають фізичні або розумові відхилення від норми, потребують догляду, медичного обслуговування та соціально-трудова адаптації.

Довгострокові цілі охоплюють основні сфери, які потребують уваги в розвитку дитини: інтелектуальну, соціальну, емоційну, а також розвиток моторики та мовленнєвих навичок.

Довідник безбар'єрності – це посібник з правильного спілкування, в якому викладено нові стандарти безбар'єрної мови. Він був створений за ініціативою Олени Зеленської, першої леді України, у співпраці з громадською організацією «Безбар'єрність», правозахисниками, психологами, батьками дітей з

інвалідністю, а також українськими та міжнародними експертами.

Додаткова підтримка в освітньому процесі – це набір додаткових, постійних або тимчасових послуг для учнів з особливими освітніми потребами. Вона включає психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, допомогу асистента вчителя або асистента дитини, забезпечення спеціальними засобами для корекції психофізичного розвитку тощо, що враховують індивідуальні потреби кожного учня.

Додаткові спеціальні послуги – це підтримка та заходи, що потрібні дитині для успішного освоєння навчальної програми.

ДЦП – це захворювання центральної нервової системи, яке впливає на координацію м'язів, здатність контролювати рухи та підтримувати правильну поставу.

Е

Егоїзм – це ціннісна орієнтація, при якій особисті інтереси та потреби особи стають основними у взаємодії з іншими, незалежно від інтересів партнера по спілкуванню.

Експліцитне навчання – це свідомий процес навчання, який можна усвідомити і контролювати. Воно відбувається швидко, часто у формі раптового розуміння (інсайту), під керівництвом свідомості. Експліцитне навчання відрізняється від імпліцитного навчання, яке є несвідомим і повільним процесом.

Економічна адаптація відбувається, коли людина чи група стикається з новими соціально-економічними умовами. Вона охоплює всі категорії населення, і в таких випадках держава регулює цей процес через законодавчі заходи, надаючи пільги, субсидії, допомогу та інші форми соціальної підтримки.

Економічний булінг – це крадіжка грошей, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей.

Економічні методи соціальної терапії – полягають у врахуванні та аналізі економічних інтересів і становища конкретного соціального суб'єкта. Це включає надання економічних пільг, підтримки (наприклад, допомог, пенсій) та застосування економічних санкцій.

Елементарна реабілітація охоплює заходи, спрямовані на відновлення базових навичок самообслуговування та пересування. Цей вид реабілітації особливо важливий для людей з інвалідністю, які мають порушення зору, оскільки ці навички є ключовими для їхньої здатності до повноцінного функціонування в повсякденному житті.

Емоційно-психічні стани – це потяги, емоції, почуття, прагнення, бажання та переживання особистості, що виникають у процесі пізнання і самопізнання. Вони також включають волю, яка формується під впливом цих емоцій і потягів і визначає поведінку та вчинки людини.

Емпатія (співпереживання) – це здатність розуміти емоційні стани інших людей і емоційно реагувати на їхні переживання.

Енцефалопатія – це хронічне органічне захворювання мозку, яке супроводжується характерними клінічними симптомами та змінами в неврологічному стані.

Епістолярна терапія допомагає відновити міжособистісні стосунки в ситуаціях, коли мовний контакт порушений або відсутній. Формами роботи в рамках цієї терапії можуть бути: лист до уявного чи реального друга, лист самому собі, лист до улюбленого героя (літературного чи історичного) або лист у майбутнє.

Ерготерапія – це спосіб реабілітації, спрямований на відновлення втрачених рухових функцій і дрібної

моторики рук. Вона включає вправи для покращення координації рухів, пам'яті, уваги, а також допомагає пацієнту адаптуватися до самостійного життя, працюючи з його психологічним станом.

Етноцентризм – це психологічна тенденція оцінювати всі події та явища з точки зору своєї етнічної групи, вважаючи її за еталон і мірило для всіх інших.

Ж

Життєва компетентність – це здатність дитини з особливими освітніми потребами ефективно використовувати на практиці свої знання, досвід, суспільні цінності та базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, які вона здобула під час навчання та комплексної реабілітації.

Життєдіяльність – це здатність людського організму виконувати фізіологічні, фізичні, соціальні та інші функції, необхідні для його існування і розвитку.

Жестова мова – це система умовних знаків, що складається з рухів рук, міміки обличчя та рухів тіла. Як додатковий засіб спілкування, вона часто поєднується з усним мовленням.

З

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – це мовленнєві порушення, при яких у дітей спостерігається недосконале формування усіх компонентів мовленнєвої системи, як звукової, так і змістовної частини.

Заключні спостереження – це документ, який складається Комітетом з питань захисту прав людей з інвалідністю після проведення консультацій з урядами країн, що ратифікували конвенцію щодо її виконання. У цьому документі надаються коментарі про основні

досягнення в реалізації конвенції, а також вказуються питання, що потребують додаткової уваги та вирішення.

Заїкання – це порушення мовлення, яке проявляється у мимовільному повторенні окремих звуків, складів або фраз, неприродному подовженні звуків або затримках мовлення, коли людина не може вимовити певний звук.

Зараження – це психологічний вплив на особистість під час спілкування та взаємодії, який передає певні емоції, настрої та спонуки не через свідомість і розум, а через емоційну сферу.

Затримка психічного розвитку – це:

1) Синдром уповільненого дозрівання психіки дитини або окремих її функцій (пам'яті, уваги, розумових процесів, емоційно-вольової сфери, мовлення тощо), що є результатом незначних негативних факторів (рання депривація, недостатній догляд, мінімальна мозкова патологія тощо). Це відставання тимчасове і може бути скориговане.

2) Збірна група різних варіантів відставання в психічному розвитку, що не є загальним психічним недорозвитком (як при олігофренії), але характеризується певними труднощами в інтелекті та особистості, які заважають дітям своєчасно та ефективно освоювати базові шкільні знання.

Зворотна інтеграція – це тип інтеграції, коли здорові діти навчаються в спеціалізованих школах для дітей з особливими потребами.

Звукотерапія – це метод валеологічного виховання та навчання, що включає роботу з піснями та віршами, яка позитивно впливає на всі органи, особливо на серцево-судинну систему, та зміцнює захисно-адаптаційні функції організму. Види співу в звукотерапії включають спів окремо або в групі, з оплесками, з різною інтонацією та мімікою, спів з наслідуванням, вібрацію звуком, а також

спів голосних для запам'ятовування і точного поділу слів на склади (скільки голосних, стільки складів).

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивною умовою для успішного виконання певного виду діяльності. Здібності не обмежуються лише знаннями, уміннями та навичками, їх проявами є швидкість, глибина, легкість та сталість засвоєння засобів і методів діяльності. Вони формуються на основі задатків.

Здоров'язбереження в освітньому просторі – це освітній процес, який не завдає шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні та комфортні умови для їх перебування в навчальному закладі. Він забезпечує індивідуальну освітню траєкторію кожної дитини, запобігає стресам, переважанням і втомі, що сприяє збереженню та зміцненню здоров'я учнів.

Здоров'язбережувальні освітні технології – це комплекс засобів, методів, форм і прийомів, що використовуються для організації та проведення освітнього процесу, спрямованого на підтримку та збереження здоров'я учнів.

Злочин – це протиправне, винне і суспільно небезпечне діяння, яке порушує охоронювані законом суспільні відносини та завдає їм значної шкоди. Такі діяння оцінюються відповідно до норм кримінального процесуального права.

Знання – це відображення реальної дійсності, сукупність відомостей про навколишній світ, що є формою духовного оволодіння дійсністю, тобто інформацією

ЗПР конституційного походження – проявляється як гармонійний або дисгармонійний інфантилізм. Основними ознаками незрілості емоційно-вольової сфери є: емоційна жвавість, фантазійність, життєрадісність та яскравість емоцій, а також дитячість, безпосередність у поведінці, наївність, підвищена навіюваність. Крім того,

спостерігається перевага ігрових інтересів та нездатність до виконання завдань, що вимагають вольового зусилля. Це призводить до феномену «шкільної незрілості», який виявляється на етапі початку шкільного навчання.

ЗПР психогенного походження зумовлена несприятливими умовами соціального оточення дитини та неправильним вихованням. Вона виникає через вплив негативних факторів, пов'язаних із середовищем, в якому дитина росте, та недоліки в процесі її виховання.

ЗПР соматогенного походження пов'язана з емоційною незрілістю, яка виникає через тривалі хронічні захворювання. Ці захворювання не тільки знижують фізичну працездатність, але й ослаблюють інтелектуальні можливості, впливаючи на клітини головного мозку. Хронічна фізична та психічна астения гальмує розвиток активних форм діяльності, що призводить до формування таких рис особистості як нерішучість, боязкість і невпевненість у власних силах.

ЗПР церебрально-органічного походження є однією з найпоширеніших форм. Вона характеризується стійкими та вираженими порушеннями в емоційно-вольовій та пізнавальній діяльності. Клінічна картина цього варіанту ЗПР деякою мірою схожа на гармонійний та дисгармонійний інфантилізм.

I

Ігрова терапія – метод лікувально-педагогічного впливу, спрямований на дітей та дорослих, які мають емоційні порушення, страхи, неврози тощо. Гра (як основний інструмент цієї терапії) допомагає розряджати емоції та переживання, сприяючи катарсису. Вона використовує ігрову діяльність для встановлення взаємодії між дорослим і дитиною, де дитина відчуває себе важливою особистістю, яку цінують і люблять. Такий

підхід сприяє розвитку емоційних, пізнавальних та фізичних здібностей дитини з метою корекції її поведінки та розвитку. **Ігрова терапія** має різні форми, залежно від теоретичних підходів. Для дітей, які пережили насильство, застосовується клієнт-центрована ігрова терапія. Цей напрямок визначається як система міжособистісних відносин між дитиною та терапевтом, який спеціально навчається технікам ігрової терапії. Терапевт надає дитині ігровий матеріал і створює умови для формування безпечних стосунків, щоб дитина могла вільно виражати і досліджувати своє внутрішнє «я» — почуття, думки, переживання та вчинки — через гру, яка є природним способом комунікації для дітей.

Індивідуальна терапія проводиться з окремою особою, коли вирішення її проблем потребує конфіденційності (наприклад, через сексуальне насильство, проблеми в родині тощо), або якщо людина не хоче або не може брати участь у груповій терапії.

Імаготерапія - це терапія за допомогою роботи з образами (від лат. *imago* — образ). В процесі цієї терапії людина створює змінний образ себе. Для цього використовуються різноманітні методи, такі як переказ літературного твору в заданій ситуації, драматизація народної казки, театралізація розповіді, виконання ролей у театральних виставах або відтворення класичних та сучасних драм.

Ізотерапія - це спосіб лікування за допомогою малюнка, що базується на впливі кольору на психічний стан. Під час роботи з конкретними кольорами можна оцінити емоційний стан дитини. Терапія може проводитися як індивідуально, так і в групі, за визначеними правилами або у вигляді спонтанного малювання.

Ідіотія – це найглибший ступінь розумової відсталості, що проявляється майже повною відсутністю мови та здатності до абстрактного мислення.

Ізотерапія – це лікування через заняття художньою творчістю.

Імбецильність – менш виражена форма вродженого розумового відставання.

Імплицитне навчання яке є несвідомим і повільним процесом, вимагає численних повторень і базується на формуванні асоціацій між подіями та розумінні причинно-наслідкових зв'язків. Результати імпліцитного навчання важко усвідомити, і людина може навіть не знати, чого саме вона навчилася.

Інвалідність – це перешкоди або обмеження діяльності людини, пов'язані з фізичними, розумовими, сенсорними чи психічними відхиленнями, які виникають через умови в суспільстві, що обмежують участь цієї людини в активному житті.

Інвалідність – це ступінь втрати здоров'я, спричинена захворюванням, травмою або вродженими порушеннями, що, взаємодіючи з зовнішнім середовищем, може обмежувати життєдіяльність особи.

Інвалідність у дітей передбачає значні обмеження у повсякденній діяльності, що призводить до соціальної дезадаптації. Це зумовлено порушеннями у розвитку, складнощами в самообслуговуванні, спілкуванні та освоєнні професійних навичок.

Індекс інклюзії – це набір практичних матеріалів, призначених для планування заходів, спрямованих на створення та розвиток інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти для усіх учасників освітнього процесу.

Індекс інклюзії – це набір практичних матеріалів, що допомагають планувати дії щодо створення та розвитку

інклюзивного навчального середовища в навчальних закладах для усіх учасників навчального процесу.

Індивідуальна програма розвитку – це документ, який забезпечує індивідуалізацію навчання для осіб з особливими освітніми потребами. Вона визначає перелік необхідних психолого-педагогічних та корекційних послуг для розвитку дитини і розробляється командою фахівців за участі батьків. Метою програми є визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання цієї дитини.

Індивідуальна освітня траєкторія – це особистий шлях розвитку потенціалу здобувача освіти, який формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. Вона базується на виборі учнем різних видів, форм і темпу навчання, а також на визначенні учасників освітнього процесу, їхніх програм, навчальних дисциплін і рівня складності, а також методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія може реалізовуватись через індивідуальний навчальний план.

Індивідуалізація – це процес підтримки та розвитку унікальних особливостей особистості, її потенціалу. Вона сприяє формуванню самосвідомості, самостійності та відповідальності.

Індивідуальність – це сукупність унікальних психічних особливостей і властивостей людини, що визначають її неповторність. Вона проявляється в рисах характеру, інтересах і якостях, які відрізняють одну людину від іншої.

Індивідуальні відмінності – це, передусім, різниця у фізіологічних задатках, які виявляються через особливості вищої нервової системи. Ці відмінності формують психологічне життя особистості, зокрема її індивідуальні психічні процеси.

Індивідуалізація навчання – це організація освітнього процесу, яка сприяє максимально можливій

реалізації особистісної позиції дитини, що включає усвідомлення мети та завдань навчання, а також дає змогу обирати навчальний матеріал, форми та методи вирішення навчальних завдань.

Індивідуалізоване навчання – це навчальний процес, що будується на основі індивідуальних програм, змісту, форм, засобів, темпу, а також методів контролю та оцінювання. Воно передбачає: 1) глибоке розуміння учня, його здібностей та можливостей; 2) підготовлених викладачів, здатних працювати в таких умовах; 3) адаптовані навчальні курси та програми; 4) розвинуту матеріально-технічну базу, що підтримує процес індивідуалізації навчання.

Індивідуально-консультативна робота – форма навчальної діяльності, яка передбачає створення умов для виявлення та розвитку індивідуальних особливостей учнів, орієнтуючись на особистісно-діяльнісний підхід. Така робота спрямована на підвищення мотивації учнів до пізнавальної діяльності та її коригування в потрібному напрямі.

Індивідуальний освітній маршрут – це спеціально спланована і диференційована освітня програма, яка дає учню змогу обирати, розробляти та реалізовувати власну освітню траєкторію. Цей процес підтримується педагогами, які сприяють самовизначенню та самореалізації учня.

Індивідуальний навчальний план – документ, який визначає послідовність, форму і темп вивчення компонентів освітньої програми з урахуванням індивідуальних потреб учня для реалізації його освітньої траєкторії. План розробляється навчальним закладом у співпраці з учнем за умови наявності відповідних ресурсів.

Індивідуальна програма реабілітації – це комплекс реабілітаційних заходів, який включає оптимальні види, форми, обсяги та терміни, а також визначає порядок і

місце їх проведення. Програма спрямована на відновлення та компенсацію втрачених чи порушених функцій організму, а також на відновлення здібностей особи до виконання визначених видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.

Інклюзивне суспільство – це таке суспільство, яке базується на повазі до прав людини, основних свобод, культурного та релігійного різноманіття, соціальної справедливості, участі громадян у демократичних процесах та верховенстві закону. Це суспільство, яке адаптує свої структури, діяльність, політику та плани до потреб і можливостей усіх своїх членів, тим самим створюючи умови для розкриття потенціалу кожної людини на благо всіх.

Індивідуальний підхід – це психопедагогічний принцип, який адаптує освітній процес до індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини, враховуючи її потреби, здібності, темп навчання та інші характеристики. Це дозволяє забезпечити ефективне навчання та сприяє розвитку потенціалу кожного учня.

Індивідуальний підхід до учнів – процес цілеспрямованої діяльності вчителя, спрямований на навчання і виховання кожної дитини в умовах класно-урочної системи. Він передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх потреб та здібностей. Для досягнення індивідуального підходу застосовуються методи індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності, що дозволяє адаптувати навчання до кожного учня.

Інклюзивний підхід – це створення таких освітніх умов, при яких усі учні, зокрема діти з особливими освітніми потребами, мають рівний доступ до освіти. Цей підхід передбачає, що всі учні можуть навчатися разом у загальноосвітніх школах, отримувати досвід і знання, які допомагають подолати упередження, дискримінацію та

сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто має відмінності. Інклюзивний підхід забезпечує рівні можливості для всіх дітей, зважаючи на їхні індивідуальні потреби.

Інклюзивно-ресурсний центр – це установа, створена для забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на отримання дошкільної та загальної середньої освіти, а також на освіту у закладах професійної, фахової передвищої освіти та інших навчальних установах. Центр здійснює комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи та забезпечує її кваліфікований супровід.

Індивідуально-специфічний вплив – це процес, коли індивід передає свої особистісні риси іншим людям через власні приклади особистісної активності. Такий вплив включає в себе демонстрацію власних переконань, поведінки та унікальних якостей, що впливають на інших, сприяючи формуванню їхніх власних переконань, цінностей і реакцій.

Інклюзивна культура – це набір цінностей, який створює в навчальному закладі середовище, де панують доброзичливість, безпека і взаємне прийняття, сприяючи розвитку співпраці та взаємодопомоги серед учнів.

Інклюзивна культура є важливою складовою інклюзивної освіти, оскільки її несформованість може негативно вплинути на ефективність освітнього процесу. Створення такої культури в навчальних закладах передбачає формування ціннісної системи, яка сприяє створенню атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття серед учнів і педагогів.

Інклюзивне навчання – це підхід до організації освітнього процесу, який передбачає надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах; система освітніх послуг, що гарантуються державою і заснована на принципах недискримінації, врахування різноманітності кожної

людини та ефективного залучення всіх учасників до навчального процесу. . Інклюзивне навчання створює умови для їхньої інтеграції в загальний навчальний процес, забезпечуючи рівні можливості для розвитку, навчання та соціалізації.

Інклюзивна освіта – це підхід у навчанні, який передбачає інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у звичайні навчальні заклади. Цей підхід створює умови для того, щоб усі учні, незалежно від їхніх здібностей та потреб, мали можливість навчатися разом, отримуючи необхідну підтримку та адаптацію. Основною метою інклюзивної освіти є забезпечення рівних можливостей для розвитку всіх дітей, сприяння їхній соціалізації та підтримка індивідуальних особливостей кожного учня в освітньому процесі.

Інклюзивна політика – це формування ясної системи цілей і принципів, які регулюють освітній процес.

Інклюзивна практика – це способи вдосконалення навчання, яке вже відбувається, з урахуванням інклюзивних цінностей та політики; вона також досліджує, як ці цінності впливають на організацію та зміст освітнього процесу.

Інклюзивне освітнє середовище – комплекс умов, методів і засобів, що сприяють спільному навчанню, вихованню та розвитку учнів, враховуючи їхні потреби та можливості.

Інклюзивне планування – це процес розробки заходів, спрямованих на забезпечення участі всіх людей у соціальному житті. Воно складається з кількох етапів: по-перше, усвідомлення і прийняття того, що люди різні, мають різні характеристики (вік, стать, соціальний статус, раса та мова); по-друге, виявлення факторів і бар'єрів, які призводять до дискримінації і обмежують участь людей у суспільстві; по-третє, створення умов для подолання цих бар'єрів.

Інклюзивний навчальний заклад – це освітня установа, яка реалізує інклюзивну модель освіти, надаючи різноманітні освітні послуги. Він адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи і форми навчання, використовує ресурси громади, залучає батьків та співпрацює з фахівцями для забезпечення спеціальних послуг, враховуючи різні освітні потреби учнів, і створює позитивну атмосферу в навчальному середовищі.

Інклюзивні принципи – це набір основних вимог, які гарантують успішність інклюзивної освіти.

Інклюзивно-ресурсний центр – це спеціалізована установа, яка забезпечує право дітей з особливими освітніми потребами (від 2 до 18 років) на отримання дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у професійно-технічних та інших навчальних закладах. Центр проводить комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надає корекційно-розвивальні послуги та організовує кваліфікований супровід навчального процесу для цих дітей.

Інклюзія – це процес розширення можливостей участі в суспільному житті для всіх людей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних чи інших відмінностей, включаючи осіб з інвалідністю та інші маломобільні групи (люди похилого віку, вагітні жінки тощо).

Інклюзія періодична – ситуація, коли учні відвідують загальноосвітні заклади за спеціально розробленим індивідуальним графіком.

Інклюзія повна – ситуація, коли діти з особливими освітніми потребами навчаються в загальноосвітніх школах і одночасно отримують підтримку від фахівців психолого-медико-соціальних центрів.

Інклюзія часткова – це процес, коли учні навчаються в загальноосвітніх школах, вивчаючи основні

предмети, та одночасно отримують додаткові освітні послуги в спеціалізованих навчальних закладах.

Інститути соціалізації – це конкретні спільноти та середовища, де людина засвоює норми, цінності та формує соціальні зв'язки (наприклад, сім'я, школа, неформальні організації, медіа тощо).

Інституційне партнерство – це партнерство в середині суб'єкта системи управління інклюзивною освітою, що передбачає взаємодію між групами цієї професійної спільноти.

Інституційний мобінг – моральне переслідування працівників за допомогою процедур, таких як атестація персоналу, кваліфікаційні іспити та розгляд службових спорів.

Інтеграція – це процес включення дітей з особливими потребами у загальноосвітні заклади. Інтеграція зазвичай передбачає адаптацію самих дітей до існуючих умов навчання, на відміну від інклюзії, яка орієнтована на зміну навчального середовища так, щоб воно відповідало потребам усіх учнів.

Інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку – це процес навчання і виховання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку разом з нормотиповими дітьми. Це можливо за умови, що діти з ООП мають індивідуальні корекційні засоби, які дозволяють їм йти в ногу з темпом навчання інших учнів.

Інтегроване навчання – це процес навчання та виховання дітей з різними психофізичними порушеннями в загальноосвітніх закладах разом з дітьми, які розвиваються без відхилень.

Інфантилізм – це збереження в поведінці та психіці підлітка рис, характерних для дитячого віку.

Іпотерапія – це засіб реабілітації, який використовується для пацієнтів з фізичними або

психічними захворюваннями після травм. Це лікування за допомогою їзди на коні охоплює широкий спектр проблем, таких як порушення рухової функції через паралічі, поліомієліт, ураження органів чуттів (сл blindness або глухота), психічні розлади (аутизм, неврози, певні форми шизофренії), розумова відсталість (олігофренія), труднощі в соціальній адаптації або післяопераційна реабілітація.

К

Кабінет психологічного розвантаження – це покращена версія кімнати для відпочинку, де створені комфортні умови для швидкого зняття емоційного напруження, відновлення сил і проведення психотерапевтичних та психогігієнічних процедур.

Казкотерапія – це нестандартний, але дуже ефективний спосіб терапії, який ґрунтується на зв'язку між вигаданим світом казки та реальним життям. Оскільки для дитини казка є справжнім світом, педагоги та психологи часто використовують казкові сюжети, щоб увести ситуації, образи та поведінку персонажів, які допомагають формувати в дитині важливі якості.

Каністерапія – це спосіб, який використовує спеціально навчених собак для надання психосоціальної та фізіотерапевтичної допомоги людям, які цього потребують. Така терапія сприяє розвитку когнітивних і емоційних навичок, а також покращенню рухових функцій і моторики.

Каніс-терапія – це терапія з участю собак, яка використовується як засіб соціальної терапії для роботи з дітьми-інвалідами, літніми людьми та тими, хто перебуває в ізоляції. Заняття організуються на основі комплексного підходу і включають спеціально підібрані ігри та вправи з собаками, що враховують індивідуальні особливості людини, її стан, вік, характер і потреби. Тренування

можуть проводитися як індивідуально, так і в міні-групах (по три-п'ять осіб).

Кібербулінг – це розширення чуток і образливих коментарів (приведення) за допомогою електронної пошти, телефонів або сайтів соціальних мереж.

Кіберсталкінг – стеження за жертвою, нав'язування спілкування та збір інформації про її місцезнаходження за допомогою соціальних мереж, електронної пошти та інших засобів комунікації.

Кінезіологічні вправи – це набір рухів, який активує взаємодію між півкулями мозку, забезпечуючи їхню синхронізовану роботу та обмін інформацією. Вони покращують розумову діяльність, сприяють кращому запам'ятовуванню, підвищують концентрацію уваги та допомагають розвивати просторові уявлення.

Кінезіологія – це наука, що вивчає розвиток головного мозку через рух. Вона розглядає мозок як складну систему, схожу на комп'ютер, в якій зберігається інформація про всі функціональні зв'язки в організмі. Мозок здатний накопичувати дані і вирішувати будь-які завдання, що стосуються регулювання фізіологічних процесів.

Кінезіотерапія лікування рухом – напрям фізичної терапії, що включає виконання як активних, так і пасивних вправ, використання спеціальних тренажерів та лікувальної гімнастики для досягнення певного терапевтичного ефекту.

Когнітивна сфера особистості – це процеси пізнання та осмислення людиною навколишнього світу, а також її здатність змінювати це сприйняття.

Когнітивне навчання – це процес, що включає плани, дії та етапи, спрямовані на досягнення навчальних цілей або вирішення конкретних завдань.

Кольоротерапія. Кожна людина має власне сприйняття різних кольорів і їх поєднань, що дозволяє

використовувати ці переваги як діагностичний інструмент. Важливе значення для діагностики має ставлення клієнта до певних кольорів, яке можна з'ясувати через тести, опитування або спостереження за вибором кольорів в одязі чи аксесуарах. У деяких випадках «соціалізовані» кольори можуть впливати на людину так само, як і слова (наприклад, портрет близької людини в чорній рамці чи колір прапора). Корисно інформувати клієнтів про це і рекомендувати вчитися самостійно підбирати кольори для стимуляції чи корекції свого стану.

Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами – це злагоджена робота фахівців разом з батьками дитини, орієнтована на створення сприятливих умов у навчальному процесі для розвитку особистості дитини, набуття знань, умінь і навичок, а також її самореалізації та інтеграції в суспільство.

Командна взаємодія фахівців (міждисциплінарна модель) – це система координації та інтеграції дій фахівців, спрямована на надання підтримки, допомоги та супроводу дитині з особливими освітніми потребами в навчальному закладі.

Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю – це міжнародний орган, створений відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів, який відповідає за спостереження за виконанням цієї Конвенції на національному рівні. Він розглядає звіти від держав-учасниць щодо виконання Конвенції, а також іноді розглядає індивідуальні чи групові скарги людей з інвалідністю щодо порушень їхніх прав.

Компенсація – це процес відновлення ослаблених або порушених психофізичних функцій за допомогою збережених можливостей або шляхом перебудови частково порушених функцій; створення нових ресурсів, які допомагають подолати вікові обмеження в процесі

адаптації, зокрема через використання сучасних технологій і методик, що покращують пам'ять, компенсують втрату слуху тощо.

Комплексна оцінка – це процес збору та аналізу інформації про розвиток особи з метою виявлення її особливих освітніх потреб і труднощів, а також розробки рекомендацій для її індивідуальної освітньої траєкторії. Це включає коригування освітніх програм (навчальних предметів), організацію навчального середовища та визначення специфіки надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг.

Комунікативна адаптація сприяє пристосуванню людини до нових зв'язків і відносин, розвитку соціальних умінь і навичок, а також підвищенню її соціальної компетентності.

Комунікативна система обміну картинками (Picture Exchange Communication System – PECS) – метод альтернативної комунікації, який допомагає компенсувати дефіцит мовленнєвих навичок, дозволяючи людині використовувати картинки для спілкування та полегшувати встановлення ефективного контакту.

Комфортні умови – такі умови, які дозволяють дитині з особливими освітніми потребами освоювати навчальну програму, адаптовану до її потреб, зручним темпом і в необхідному обсязі.

Кондуктивна педагогіка – це методика фізичної реабілітації для пацієнтів з органічними ушкодженнями мозку, зокрема при дитячому церебральному паралічі.

Консультативна бесіда – це форма психологічної підтримки, яка полягає в тому, що консультант аналізує та інтерпретує психогенні проблеми клієнта під час спілкування з ним.

Кооперативне навчання – це метод, при якому учні працюють разом у групах. Взаємодіючи між собою, вони

досягають успіху в навчанні, оскільки співпраця є основою цього процесу.

Корекційна робота – це діяльність, орієнтована на покращення розвитку та соціалізації дитини, зменшення або усунення психофізичних порушень під час навчання і виховання з метою сприяння повноцінному розвитку особистості дитини та її підготовки до самостійного життя.

Корекційне навчання – це тип навчального процесу, спрямований на часткове або повне виправлення вторинних відхилень у розвитку учня, які виникли через порушення його розвитку.

Корекційне виховання – це процес формування особистісних якостей і властивостей, які відповідають певним типам діяльності (пізнавальній, трудовій, естетичній), і які допомагають дитині адаптуватися до соціального середовища.

Корекційне навчання – це процес вивчення методів і засобів для подолання недоліків психічного і фізичного розвитку, а також навчання використанню цих знань на практиці.

Корекційний розвиток – це процес виправлення або подолання недоліків розумового і фізичного розвитку, а також поліпшення психічних і фізичних функцій, що дозволяє компенсувати дефекти за рахунок збережених сенсорних можливостей та нейродинамічних механізмів.

Корекційно-виховна робота – це основа реабілітаційного процесу дітей з ООП, що передбачає цілеспрямовану, всебічну роботу з різними аспектами особистості дитини, яка знаходиться в особливому розвитку.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – це комплекс заходів підтримки для осіб з особливими освітніми потребами в навчальному процесі, спрямований на корекцію порушень через розвиток особистості,

пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Корекція – це система спеціальних і загальнопедагогічних методів, спрямованих на зменшення або усунення порушень психофізичного розвитку та порушень поведінки у дітей і підлітків. Корекція включає виправлення конкретних дефектів, таких як порушення звуковимови, письма, читання, зору чи слуху, а також загальний вплив на розвиток особистості дитини через навчання, виховання і розвиток. У рамках єдиного освітнього процесу корекція передбачає поєднання корекційно-виховної і корекційно-розвивальної діяльності.

Короткострокові цілі – це проміжні етапи, які учень досягає на шляху до реалізації загальної довгострокової мети.

Критерії оцінки – це набір характеристик, що визначають, які результати має досягти учень для отримання певної оцінки. Критерії оцінки слугують орієнтиром, який допомагає учням зрозуміти, як можна покращити виконання завдання та досягти кращих результатів.

Культура мовлення – це вміння людини вибирати та використовувати відповідні мовні засоби і дотримуватись етичних норм залежно від конкретної ситуації.

Курикулум – це система навчальних планів та методичних матеріалів, що підтримують інклюзивну освіту.

Курикулум інклюзивної освіти – це загальна навчальна концепція для дітей з особливими освітніми потребами, яка визначає, які знання, навички і цінності потрібно розвивати, а також методи їх формування. Складові курикулуму допомагають ефективно реалізувати навчальний процес в різноманітних учнівських колективах: зміст – це набір компетентностей, що визначаються стандартом для кожної навчальної

дисципліни; стратегії викладання – це різноманітні методи і прийоми, які допомагають учням освоїти ці компетентності та навчитись самостійно вчитися; форми роботи – це різні організаційні форми навчання, як-от робота в малих та великих групах, парна робота чи індивідуальні завдання. **К.** має два рівні: основний (базові навички, такі як грамотність, рахунок, орієнтація в соціальному середовищі і правила поведінки) та спеціалізований (предмети на вибір – музика, спорт, інформатика та інші).

Л

Лікувальний масаж – це медична процедура, яку призначає лікар після огляду. Вид масажу залежить від діагнозу: він може бути локальним (наприклад, масаж шиї чи ніг) або загальним, що охоплює кілька частин тіла (наприклад, масаж всієї спини).

Ліплення – це процес створення різних форм і фігур із пластичних матеріалів, таких як глина, пластилін, тісто та інші.

ЛКК (лікарсько-консультативна комісія) – це колективний орган, який формується в державних медичних закладах або регіональних органах охорони здоров'я для надання клінічних консультацій.

ЛФК (лікувальна фізична культура) – це набір фізичних вправ, які використовуються для лікування, відновлення та профілактики хвороб опорно-рухового апарату.

Логопед – це фахівець з вищою освітою в галузі «Логопедія», який займається корекцією мовленнєвих порушень у дітей, проводячи навчально-компенсаторну та реабілітаційну роботу.

Логопедична група – команда фахівців, до складу якої входять вчитель-логопед, вихователі, психолог, музичний керівник, інструктор з фізичного виховання та

медична сестра, які працюють разом для корекції мовленнєвих порушень у дитини.

Логопедична школа – це спеціальний навчальний заклад для дітей з важкими мовленнєвими порушеннями. Окрім основних завдань, які ставляться перед звичайною школою, ця школа орієнтована на корекцію усного мовлення, читання та письма, а також на забезпечення трудового навчання за спеціальними програмами, визначеними Міністерством освіти. Крім того, вона займається психічним і фізичним оздоровленням дітей, організовуючи лікувальну гімнастику, масаж та фізіотерапевтичні процедури. Логопедична школа приймає дітей з нормальним слухом, але з проблемами у мовленнєвому розвитку, які не можуть навчатися в загальних школах.

Логоритміка – це комплекс вправ, що поєднують музику, рухи та слова. Заняття логоритмікою сприяють розвитку мовлення у дітей.

Логотерапія, або розмовна психотерапія, полягає в тому, що спеціаліст проводить розмову з клієнтом, допомагаючи йому усвідомити та виразити свої емоції. Завдяки цьому клієнт самостійно справляється з труднощами, відбувається зміна в його особистості, і він починає знаходити конструктивні шляхи для змін у собі. Це приносить йому задоволення, підвищує самооцінку та сприяє розвитку зрілої особистості.

Локус контролю – це схильність людини приписувати відповідальність за важливі події або собі, або іншим людям. Якщо відповідальність покладається на зовнішні сили, людина відчуває, що її життя залежить від обставин чи інших людей. Це може призвести до почуття безсилля і безнадійності. У випадку важкої депресії, уявне почуття провини, стресові ситуації, такі як втрата близьких чи критика з боку авторитетів, можуть призвести до суїцидальних спроб. Коли нікого немає поруч, вони

можуть довго розглядати себе в дзеркалі і замислюватися над тим, як за допомогою косметичних операцій виправити свої недоліки. У таких випадках необхідна консультація психотерапевта.

М

Марення фізичного недоліку – це психічний стан, який зазвичай виникає під час статевого дозрівання, переважно у дівчат. Ці переживання зазвичай стосуються зовнішності і можуть варіюватися від незадоволення ластовинням до проблем з вагою чи формами ніг, талії тощо. Іноді невдоволення своїм тілом набуває настільки серйозного характеру, що молоді люди починають відчувати себе злісними та нещасними, що нагадує параноїдальні стани.

Маскулінність (чоловічність) — це ознаки, які очікуються від чоловіків у традиційних суспільствах. Маскулінність означає силу, владу, мужність, витривалість, агресію, беземоційність і спрямованість на успіх. Маскулінність відчувається більш владною та статусною, ніж фемінність.

Матеріальний добробут – це забезпечення достатніх матеріальних ресурсів, зокрема фінансової підтримки соціальних програм, щоб люди з інвалідністю могли повноцінно і на рівних брати участь у суспільному житті.

Мейнстрімінг – це процес розширення соціальних зв'язків між дітьми з порушеннями психофізичного розвитку та їх однолітками. Це зазвичай включає позаурочну діяльність, таку як участь у спільних заходах, перебування в літніх таборах, відвідування клубів за інтересами та інші форми взаємодії.

Медіатека – це сучасна бібліотека, яка поєднує різноманітні мультимедійні ресурси з друкованими

матеріалами, надаючи дитині можливість використовувати різні джерела інформації для навчання та розвитку.

Медіатека – це сучасна бібліотека, обладнана не тільки книжками, але й комп'ютерами з доступом до інтернету. Це інтерактивний простір, який сприяє реалізації освітніх можливостей кожної дитини, з урахуванням її індивідуальних потреб.

Ментальне здоров'я – стан благополуччя, коли людина усвідомлює свої можливості, здатна ефективно справлятися з життєвими труднощами, працювати продуктивно і активно брати участь у житті суспільства.

Меншість – це частина групи, яка має обмежений вплив і менший рівень авторитету порівняно з іншими.

Медико-педагогічна комісія – це група фахівців, яка проводить медико-педагогічне обстеження дітей з різними порушеннями розвитку для визначення їхнього діагнозу та направлення в спеціалізовані навчальні заклади або оздоровчі установи. У складі комісії є психоневролог, дефектолог, логопед та вчитель загальної школи. Комісія також надає рекомендації батькам і педагогам щодо оптимальних умов навчання та виховання дітей з особливими потребами, враховуючи їхні індивідуальні особливості.

Медико-психологічна підтримка – це діяльність педагогів і психологів в навчальному закладі, спрямована на створення умов для надання медичної та психологічної допомоги дітям, які мають труднощі у фізичному або емоційному розвитку.

Медичний супровід – це система заходів, спрямованих на відновлення фізичного та психічного здоров'я людей з інвалідністю, щоб допомогти їм повернутися до активного життя та інтегруватися в суспільство, враховуючи їхні можливості та фізичний стан.

Мережева терапія – це дієвий метод відновлення зв'язків між людиною та її соціальним середовищем.

Соціальні контакти та мережа взаємодій індивіда виступають як важливий ресурс, який може активізувати внутрішні можливості особистості та допомогти зберегти досягнуті результати.

Мета трудотерапії є корекція фізичного та психічного стану людини через спеціальну трудову діяльність, що допомагає досягти незалежності у всіх сферах життя. Це підтримка та розвиток оптимальних функцій, навчання навичкам самостійного вирішення проблем, а також здобуття й утримання самостійності в догляді за собою, роботі та соціальній взаємодії.

Методи навчання – способи досягнення поставленої навчальної мети, що включають взаємодію вчителя та учнів, спрямовану на засвоєння знань, формування світогляду та розвиток здібностей учнів.

Методи оцінювання – це способи, за допомогою яких вчитель і учень взаємодіють для визначення та оцінки результатів навчально-пізнавальної діяльності учня, а також характеристик його досягнень.

Міжгрупова дискримінація – це явище, коли люди схильні оцінювати свою групу позитивніше, ставлячи її в більш вигідне становище.

Міжгрупове сприймання – це процес, у якому людина сприймає інші соціальні групи як об'єкти, а сама виступає як суб'єкт цього сприймання.

Міжгрупова поведінка – це вчинки, які люди однієї групи здійснюють щодо членів іншої групи.

Міжгрупові конфлікти – це суперечності між великими соціальними групами або організаціями, де кожна група прагне досягти своїх цілей, які є несумісними з цілями іншої групи, і перешкоджають одна одній.

Міжособистісне спілкування – це процес обміну інформацією та взаємодії між людьми, в результаті якого виникають міжособистісні стосунки і розкриваються

психологічні особливості комунікаційних здібностей кожної особи.

Міжособистісний вплив – це процес, коли одна особа змінює поведінку, переконання, думки чи оцінки іншої особи.

Мікроцефалія – аномально малий розмір черепа, що вказує на недостатній розвиток голови.

Мнемотехніка – це набір прийомів, які допомагають полегшити процес запам'ятовування та збільшити обсяг пам'яті через використання асоціацій, а також організацію навчання у вигляді гри. Ці методи особливо актуальні сьогодні. Мнемотехнічні прийоми функціонують шляхом перетворення інформації на образи (слухові, зорові, графічні). Мнемотехніка (або мнемоніка, з грецької «mnemonikon» — це набір прийомів та способів, які допомагають покращити процес запам'ятовування та розширюють обсяг пам'яті. Це досягається через створення асоціацій і впорядкування інформації у вигляді візуальних образів. Су-джок терапія — це метод корекційно-розвивальної роботи з дітьми, зокрема з порушеннями мовлення. Вона включає масаж спеціальними кульками, які дітям подобається використовувати для масажу пальців і долонь, а також еластичними кільцями. Ця терапія здійснюється через кисті рук і стопи ніг та складається з двох етапів: на першому діти знайомляться з методикою і виконують вправи за зразком, на другому — закріплюють отримані навички через ігри та вправи.

Мобільний інклюзивно-ресурсний центр – це спеціально оснащений транспортний засіб, призначений для проведення комплексної оцінки та надання кваліфікованого супроводу особам з особливими освітніми потребами.

Мобінг – це дії роботодавця або окремих співробітників, спрямовані на приниження гідності та професійної репутації працівника через психологічний та

економічний тиск. Мобінг може включати використання електронних комунікацій і створення ворожої, образливої атмосфери, яка змушує людину сумніватися у своїх професійних здібностях і, можливо, шукати інше місце роботи.

Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – це адаптація навчального матеріалу шляхом спрощення, виключення або об'єднання тем з урахуванням особливих освітніх потреб учнів, що призводить до зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Модифікації освітнього процесу – це коригування навчального процесу, яке включає спрощення змісту або обсягу матеріалу, щоб він відповідав індивідуальним особливостям розвитку дитини.

Модифікація освітніх програм – це зміна підходу до викладання навчального матеріалу, яка передбачає коригування освітніх цілей, змісту та рівня складності завдань для конкретної дитини з особливими освітніми потребами. Це може включати спрощення матеріалу, скорочення обсягу навчального матеріалу або поєднання кількох предметів у рамках одного навчального процесу.

Мотивація – це сукупність внутрішніх спонук або стимулів, які направляють людину до певних видів діяльності або поведінки. Мотивами можуть бути ідеї, почуття, емоції, що відображають матеріальні та духовні потреби людини. Одна й та сама дія може виконуватись з різних причин.

Мультидисциплінарна команда – це співпраця фахівців з різних галузей, спрямована на обмін знаннями та досвідом для розробки нових і покращених методів вирішення проблем та організації навчання учнів з особливими потребами.

Музикотерапія – це застосування музики для корекції психологічного стану та лікувального оздоровлення.

Мультидисциплінарна команда – це спільна робота експертів з різних галузей, спрямована на обмін знаннями та досвідом для розробки нових або поліпшених підходів до вирішення проблем і організації навчання учнів з особливими потребами.

Н

Набуті порушення – це розлади, які виникають через різноманітні шкідливі впливи на організм дитини під час народження та в подальші періоди розвитку, такі як механічні ушкодження плоду, ускладнені пологи, асфіксія під час пологів, крововиливи в мозок, інфекційні хвороби та інші.

Навички – це дії, які внаслідок багаторазового повторення стають автоматичними. Вони відзначаються високим рівнем засвоєння та відсутністю необхідності свідомо контролювати кожен етап виконання.

Навчальна адаптація – це процес, у якому дитина активно пристосовується до вимог нового середовища за допомогою різних засобів і підходів.

Навчальний результат – чітке формулювання того, що учень буде здатен виконувати (через певні дії чи поведінку) після завершення навчання. Процес досягнення навчального результату зазвичай включає розвиток компетенцій і навичок.

Навчальна працездатність – це здатність до навчальної діяльності, що включає фізичну витривалість, ставлення до навчання, рівень свідомості, наполегливість, а також інтереси та можливості.

Навчальні неврози або фобії проявляються в небажанні ходити до школи, коледжу чи університету. Цей

стан може виражатися у конфліктах з викладачами та однокласниками, а також у відсутності бажання займатися певними предметами або всіма навчальними дисциплінами. Особливо часто такі неврози спостерігаються у школярів. Проблема сучасної школи полягає в тому, що інколи в ній створюється атмосфера, схожа на казарму, а вчителі виступають у ролі наглядачів.

Навчання – це процес, в якому людина здобуває знання, уміння, навички для виконання певної діяльності через організовані методи.

Навчально-реабілітаційний центр – це освітній заклад для дітей з особливими освітніми потребами, що мають серйозні порушення розвитку.

Наркоманія – це захворювання, яке проявляється у фізичній або психологічній залежності від наркотичних речовин, що супроводжується постійним бажанням вживати їх і в кінцевому підсумку призводить до виснаження як фізичного, так і психічного стану організму.

Насильство – це свідоме застосування фізичної сили або влади, яке реалізується або використовується як погроза проти себе, іншої особи, групи осіб або громади. Це може призвести до тілесних пошкоджень, смерті, психічних травм, відхилень у розвитку або інших проблем.

Насильство за ознакою статі – це дії, спрямовані проти осіб через їхню стать, або ж поширення в суспільстві звичаїв та традицій, що базуються на стереотипах про ролі чоловіків і жінок. Це також включає будь-які дії, які непропорційно впливають на осіб певної статі і завдають фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної шкоди або страждань, включаючи погрози таких дій як у публічному, так і в приватному житті.

Натурпсихотерапія, або вплив природи (ландшафттерапія) – це спосіб лікування за допомогою природи. Цей підхід стає все більш важливим через

урбанізацію, погіршення екологічної ситуації та збільшення відчуженості людини від природного середовища.

Нейрореабілітація – це система медичних заходів, що використовує всі доступні засоби для зменшення наслідків уражень нервової системи, які обмежують життєдіяльність або можуть призвести до інвалідності, забезпечуючи постраждалим можливість максимальної соціальної інтеграції (WFNR).

Невербальна поведінка – це різноманітні рухи та жести, які відображають емоційний стан людини, її ставлення до інших людей і до ситуації загалом.

Неврозоподібні розлади – стан, який характеризується такими симптомами, як заїкання, нетримання сечі, нетримання калу, анорексія, різні страхи, тривожність і аутизм.

Недієздатність – це стан, коли через наявність дефекту особа не може повністю виконувати свої звичні ролі, враховуючи вікові, статеві або соціальні обставини.

Неуточнена деменція – стан, при якому спостерігається розумова обмеженість, що проявляється у труднощах глибокого та логічного мислення, а також у труднощах із правильним розумінням різних явищ.

Непатологічний дезадаптивний стан – стан, коли людина переживає труднощі через серйозні життєві проблеми або кризу, що впливає на її здатність адаптуватися. В такому стані особа зазвичай усвідомлює причини своїх труднощів, і переживання від цих проблем є більш вираженими, ніж розвиток будь-яких патологічних симптомів.

Неповносправність – це обмеження або відсутність здатності виконувати певні види діяльності, що виникають через соціальні бар'єри або результати організації суспільства, що призводить до втрати або обмеження можливості брати рівноправну участь у соціальному житті.

Нозологія – це наука, що досліджує хвороби та їх класифікації. Загальна нозологія вивчає питання, які пов'язані з природою захворювань на різних етапах розвитку медицини, їх класифікацію, номенклатуру, а також форми виникнення, розвитку та перебігу хвороб.

Норма – це поняття, що позначає ступінь розвитку і прояву психічних функцій і властивостей. У соціальній психології **Н.** визначається як стандарт, який існує в соціальній групі чи спільноті, і який використовується для оцінки прийнятності та якості об'єктів, процесів і результатів діяльності (юридичних, моральних, мовних тощо). Основною складовою **Н.** є вимоги суспільства, і засвоєння цих норм значною мірою визначає хід діяльності особи. Сьогодні дитина вважається «нормальною», якщо рівень її розвитку відповідає середньому рівню розвитку дітей її віку чи старшого віку, враховуючи рівень розвитку суспільства, в якому вона живе.

О

Обдарована дитина – це дитина, яка має набір природних задатків і здібностей, що при належних умовах можуть призвести до значних досягнень у конкретній сфері діяльності.

Обдарованість – це поєднання природних задатків, які є основою для розвитку здібностей у різних сферах діяльності. Задатки є багатофункціональними, на їх основі розвиваються різноманітні здібності (інтелектуальні, художні, фізичні та інші). Існують різні види обдарованості, зокрема технічна, наукова (в тому числі математична), музична, поетична, художня, артистична та інші.

Обмежена можливість – це втрата здатності виконувати певну діяльність через наявність порушень, що

заважають досягти рівня, який вважається нормою для людини.

Обмеження активності – це труднощі, з якими стикається людина під час виконання певної діяльності.

Обмеження участі – це труднощі, які можуть виникнути у людини під час взаємодії з різними життєвими ситуаціями.

Окупаційна терапія (ОК) – це терапія через повсякденну діяльність, що є частиною професійної соціальної роботи. Вона необхідна для підтримки людей з порушеннями в поведінці та взаємодії. Методи терапевтичного впливу залежать від характеру проблеми, а також від конкретних цілей та завдань лікування.

Олігофренія – це форма психічного недорозвинення, спричинена органічним ураженням центральної нервової системи, зокрема кори головного мозку. Це порушення може виникнути внаслідок впливу шкідливих факторів під час внутрішньоутробного розвитку, пологів або в ранньому дитячому віці (зазвичай до трьох років).

Олігофренопедагог (вчитель-дефектолог) це педагог, який проводить заняття, спрямовані на розвиток психічних процесів, комунікативних навичок, соціальної адаптації та умінь працювати в групі. Заняття проводяться за рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру.

Оптимізація означає, що люди похилого віку, за допомогою кваліфікованих соціальних працівників, знаходять нові можливості та покращують якість свого життя.

Освітні труднощі - це проблеми в навчальному процесі, які заважають здобуттю освіти та впливають на досягнуті результати навчання учнів протягом навчального року.

Освітня інтеграція полягає в наданні дітям з психофізичними порушеннями змоги навчатися разом з

дітьми, як нормально розвиваються, за програмою загальної або спеціальної освіти.

Особа з інвалідністю – людина, у якої є стійке порушення функцій організму, що, взаємодіючи з навколишнім середовищем, може обмежувати її здатність до нормальної життєдіяльності.

Особа з особливими освітніми потребами – це людина, яка потребує додаткової, постійної або тимчасової підтримки в процесі навчання, щоб реалізувати своє право на освіту.

Особи з інвалідністю - це особи, які мають стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення, що можуть створювати труднощі для їхньої повної та рівноправної участі в суспільному житті через різноманітні бар'єри (архітектурні, освітні, соціальні) (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю).

Особистісна дезадаптація – це порушення взаємин із самим собою, яке проявляється у неадекватному сприйнятті власних вад. Це відбувається, коли людина не може емоційно прийняти себе як особу з інвалідністю. Таке емоційне сприйняття призводить до постійного негативного настрою, який може викликати сильні емоційні реакції.

Особистісно-орієнтоване навчання – це підхід, в якому основною метою є розвиток і підтримка унікальності кожної дитини, її індивідуальності та самоцінності.

Особливі освітні потреби виникають у осіб, чие навчання потребує додаткових ресурсів. Такими ресурсами можуть бути: спеціалізований персонал, який надає допомогу в навчанні; матеріали, зокрема допоміжні та корекційні засоби навчання; а також фінансові кошти, необхідні для отримання спеціальних послуг.

Особливі потреби стосуються дітей і молоді, які стикаються з фізичними або розумовими труднощами, що

впливають на їхнє навчання. Багато дітей можуть мати труднощі у навчальному процесі, і тому потребують спеціальної підтримки на різних етапах шкільного навчання.

II

Пальчикова гімнастика – це комплекс вправ для пальців, які виконуються під час занять, прогулянок або у вільний час. Вони сприяють розвитку розумових здібностей, пам'яті та уваги дитини, а також є ефективним методом стимулювання роботи головного мозку.

Паніка – це емоційний стан, що виникає у великої групи людей через нестачу або надмірність інформації, а також через вплив загрозливих зовнішніх факторів, що викликає почуття страху.

Патологічний дезадаптивний стан – це стан, коли людина втрачає розуміння причин свого стану, і симптоми хвороби стають домінуючими. У такому випадку є високий ризик розвитку неврозу або поступового погіршення як психічного, так і фізичного здоров'я.

Педагогічна корекція – це комплексний підхід до впливу на учня з розумовими порушеннями, спрямований на ослаблення або виправлення його недоліків у розвитку. Цей процес базується на максимальному використанні сильних сторін дитини та реалізується в двох основних напрямках: 1) корекція порушень у різних сферах розвитку; 2) підтримка всебічного розвитку дитини як особистості.

Педагогічна справедливість – це об'єктивне та неупереджене ставлення вчителя до учнів з особливими освітніми потребами, яке базується на повазі та турботі про них, без впливу особистих симпатій чи антипатій.

Педагогічна підтримка полягає в тому, щоб разом з учнем визначити його інтереси, цілі, можливості та шляхи подолання труднощів, які заважають йому досягати успіхів

у навчанні. Основою цієї підтримки є взаємини, засновані на рівноправності, взаємній повазі та довірі між учителем і учнем.

Педагогічна технологія – це організований підхід до створення, застосування та оцінки процесу навчання, який враховує технічні та людські ресурси, а також їх взаємодію з метою оптимізації освітнього процесу.

Педагогічна/соціально-педагогічна реабілітація включає корекційні методи навчання та виховання, які допомагають людині освоїти необхідні знання, норми і цінності, що дають їй змогу ефективно інтегруватися і функціонувати в суспільстві.

Педагогічний оптимізм полягає у впевненості в тому, що діти з особливими освітніми потребами можуть досягти прогресу в своєму розвитку, а також віри в їхній потенціал.

Педагогічний патронаж – це форма навчання, коли педагог надає освітню підтримку учням, які через стан здоров'я не можуть регулярно відвідувати школу, перебувають на лікуванні в медичних установах або потребують навчання безпосередньо біля ліжка.

Педагогічно занедбані діти – це переважно фізично та психічно здорові діти і підлітки, які через неналежне виховання або його відсутність протягом тривалого часу стали проблемними в поведінці.

Пияцтво – це надмірне вживання алкоголю, що не тільки шкодить здоров'ю людини, але й ускладнює її соціальну адаптацію.

Підтримка в освітньому процесі – це надання допомоги учням як на постійній, так і на тимчасовій основі, що включає створення комфортних умов для навчання в навчальному закладі та реалізацію додаткових заходів для подолання їх освітніх труднощів.

Підхід, що базується на правах людини поєднує принципи прав людини та соціальну діяльність з метою забезпечення справедливості та свободи.

Пізнавальна діяльність – це процес, у якому мозок людини відтворює образи предметів та явищ навколишнього світу. Вона включає низку психічних процесів, таких як відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення та мовлення.

Пісочна терапія – це підвид арт-терапії, що передбачає роботу з піском, використовуючи його як засіб для спілкування з навколишнім світом і самим собою, а також для зняття емоційної напруги. Цей метод ефективний завдяки впливу піску на дрібну моторику, що сприяє покращенню когнітивних і психічних функцій.

Побутова реабілітація включає заходи, орієнтовані на відновлення вміння виконувати звичайні побутові завдання в повсякденному житті.

Повноцінна участь у контексті інклюзивної освіти означає, що учні з інвалідністю та/або особливими потребами навчаються разом з іншими учнями, співпрацюють з ними та отримують спільний досвід. При цьому кожен учень активно залучений до навчального процесу, і кожен приймається таким, яким він є.

Подолання бідності – це сукупність заходів, спрямованих на створення економічних і правових умов для підвищення доходів та активізації економічної діяльності працездатних громадян. Також важливим є посилення ефективності соціальної підтримки для найбільш вразливих груп населення через реформу системи соціального захисту.

Портфоліо – система оцінювання, яка зосереджена на накопиченні робіт учня і допомагає йому розвивати навички встановлення цілей, планування та організації власного навчання, а також демонструє прогрес у його індивідуальному розвитку.

Порушення – проблеми, що виникають у функціях або структурах, істотне відхилення, втрата тощо.

Порушення інтелектуального розвитку – це значне, незворотне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає через органічне пошкодження кори головного мозку, що має системний характер.

Посттравматичне зростання – це процес позитивних змін, які відбуваються з людиною після переживання травматичної ситуації.

Права людини – це права, які є у кожної особи, незалежно від її належності до будь-якої групи. Ці права людина отримує від моменту свого народження, і вони не передаються чи надаються іншими особами.

Практичний психолог – це педагогічний працівник, який займається вивченням та моніторингом психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, надає психологічний супровід і корекційно-розвиткові послуги за рекомендаціями інклюзивно-ресурсних центрів. Він також проводить консультації для батьків та займається просвітницькою діяльністю, допомагаючи учасникам освітнього процесу адаптуватися до інклюзивного середовища.

Принципи деонтології інклюзивної освіти – це основні обов'язкові вимоги, що регулюють професійну діяльність педагога, визначаючи орієнтири для його поведінки у взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами, їх батьками, колегами та суспільством.

Пристосування середовища включає в себе зміни в навчальному просторі для підтримки учнів з особливими потребами: покращення освітлення в класах для дітей з порушеннями зору, зниження рівня шуму в приміщеннях для слабочуючих учнів і забезпечення їх слуховими апаратами, а також створення окремих зон у школі для учнів початкових класів.

Проблемне навчання – це метод організації навчального процесу, при якому вчитель створює проблемні ситуації, що стимулюють активну самостійну діяльність учнів для їх вирішення. Завдяки цьому процесу учні творчо засвоюють знання, розвивають уміння та навички, а також покращують свої інтелектуальні здібності.

Провина – це протиправне і винне діяння, яке не несе великої загрози для суспільства. Вона регулюється нормами адміністративного, цивільного, трудового та інших галузей права.

Програма активного супроводу в середовищі – це технологічний підхід, що включає надання догляду, реабілітації та допомоги в адаптації пацієнтів із ментальними захворюваннями в їхньому повсякденному середовищі.

Професійна реабілітація – це комплекс заходів, що спрямовані на підготовку людини до роботи в нових умовах, які можуть включати зміни в психічному, соціальному або фізичному стані. Вона включає адаптацію, перенавчання чи перекваліфікацію, що дозволяють відновити або здобути професійну працездатність з подальшим працевлаштуванням і необхідним соціальним супроводом, враховуючи індивідуальні здібності та побажання людини.

Професійний педагогічний обов'язок – це поняття, яке охоплює набір етичних принципів і вимог, встановлених суспільством до вчителя, а також виконання ним своїх професійних обов'язків.

Психогімнастика – це форма психотерапії, що базується на виразності рухів, міміці та пантомімі. Її вправи спрямовані на дві основні цілі: зниження напруги та скорочення емоційної дистанції між учасниками, а також розвиток здатності виражати власні почуття та розуміти емоції й бажання інших.

Психози – це стан, коли людина втрачає здатність адекватно сприймати реальність, що може спричиняти галюцинації, марення та порушення мислення.

Психокорекція – це комплекс заходів, спрямованих на виправлення психологічних проблем або неналежної поведінки людини через спеціальні психологічні втручання.

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів, що спрямовані на відновлення та корекцію психічного і особистісного здоров'я, а також на створення умов, які сприяють розвитку і самореалізації людини.

Психологічна діагностика – це процес обстеження дитини з інвалідністю, який допомагає оцінити її індивідуальний психологічний стан. Метою такого обстеження є виявлення можливих відхилень у психофізичному розвитку та прогнозування її здатності до інтеграції в суспільство.

Психологічна корекція – це спеціалізований психологічний вплив на різні аспекти особистості (пізнавальні, мотиваційні, емоційно-вольові, комунікативні) з метою виправлення порушень і забезпечення нормального розвитку та ефективного функціонування особистості.

Психологічна профілактика – заходи, спрямовані на своєчасне попередження проблем у сприйнятті та поведінці дітей з інвалідністю, на підтримку здорового розвитку їх особистості та міжособистісних відносин, а також на запобігання виникненню конфліктних ситуацій.

Психологічна реабілітація – це процес, який допомагає людям впоратися з емоційними та психологічними труднощами, спричиненими травмами, хворобами або інвалідністю.

Психологічне консультування – це організоване спілкування між психологом і дитиною, під час якого психолог надає підтримку, допомагає впоратися з

емоційними станами, переживаннями, проблемами та конфліктами, а також працює над покращенням взаємин і психологічного стану дитини.

Психологічне прогнозування – це процес передбачення майбутнього розвитку дитини з інвалідністю, що базується на аналізі всіх попередніх етапів її розвитку, з урахуванням загальних тенденцій і її здатності до компенсації порушень.

Психологічний вплив – це використання психологічних методів у взаємодії з іншими людьми для зміни їхнього стану, думок, почуттів або поведінки.

Психолого-педагогічна реабілітація – це сукупність психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток здатності до опанування знань, умінь і навичок (формування реалістичної самооцінки, засвоєння норм соціальної поведінки) через систематичну навчально-виховну діяльність.

Психолого-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням – це скоординована діяльність команди фахівців та батьків, орієнтована на створення умов для розвитку дитини, допомогу в здобутті знань, навичок та умінь, а також сприяння її адаптації, реабілітації та інтеграції в суспільство.

Психолого-педагогічний супровід – це набір організаційних заходів, спрямованих на підтримку освітнього процесу та розвитку учнів відповідно до їх індивідуальної програми. Він включає надання послуг, що мають психолого-педагогічну та корекційно-розвивальну спрямованість.

Психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові заняття (послуги) – це діяльність, яка орієнтована на покращення розвитку та соціалізації дитини з ООП і проводиться педагогами, фахівцями ІРЦ або іншими спеціалістами з метою сприяння максимально можливого

розвитку особистості дитини та її подальшій інтеграції в суспільство.

Психолого-педагогічні послуги – це система заходів, що організують освітній процес та підтримують розвиток осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальної програми розвитку, і надаються педагогами закладу освіти.

Психічне здоров'я – це стан благополуччя, коли людина здатна розкривати свій потенціал, справлятися з повсякденними стресами, працювати продуктивно та активно брати участь у житті своєї спільноти.

Психічний розлад – це медичний термін, що використовується для опису психічних проблем, які значно ускладнюють нормальне самопочуття людини та її здатність функціонувати в повсякденному житті.

Психічне порушення – це тимчасова або постійна аномалія в психічному розвитку людини, яка може включати проблеми з мовленням, емоціями, пошкодження мозку, інтелектуальні порушення чи затримку психічного розвитку, що ускладнює процес навчання.

Психічний стан – це психологічна оцінка людини, яка відображає її постійні, стабільні емоційні переживання.

Психоедукація – це навчальна робота з батьками, вчителями та іншими спеціалістами, спрямована на роз'яснення природи розладу та методів його корекції.

Психотерапія – це регулярні, спеціально спрямовані методи допомоги людині або групі, що допомагають регулювати їхні емоції, думки, ставлення та імпульси, а також усувати психологічні симптоми, які викликають тривогу і незручність.

Психотичні розлади – це група різних психічних розладів, які характеризуються наявністю таких симптомів, як марення, галюцинації, деперсоналізація, дереалізація та інші прояви порушення сприйняття реальності.

Р

Раннє втручання (рання допомога) – спеціалізована та систематична підтримка, що надається дитині в ранньому віці (від народження до 3,5 років) і її родині. Ця допомога надається згідно з визначеними стандартами для організації роботи служби раннього втручання. Раннє втручання – це система комплексної допомоги, що поєднує різні спеціалізації і орієнтована на підтримку сім'ї, яка виховує дитину від народження до 3 років з проблемами здоров'я та розвитку. Метою цієї допомоги є сприяння розвитку дитини, покращення умов життя родини, профілактика інвалідності та запобігання влаштуванню дітей до інтернатних закладів.

Ратифікація – офіційне затвердження міжнародного договору вищим органом державної влади. Коли Україна Ратифікація Україною Конвенції ООН про права людей з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї зобов'язує країну дотримуватися основних положень цього міжнародного договору (ст. 4 Конвенції).

Реабілітаційна установа – це організація або її підрозділ, незалежно від форми власності, яка надає послуги з реабілітації для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю згідно з державними соціальними стандартами у сфері реабілітації.

Реабілітаційний план – це персоналізований план, що складається для кожного пацієнта, враховуючи його потреби та поставлені цілі.

Реабілітаційні послуги – це послуги, орієнтовані на відновлення найкращого фізичного, інтелектуального, психічного та соціального стану людини, щоб допомогти їй адаптуватися і інтегруватися в суспільство.

Реабілітаційні послуги – це послуги, орієнтовані на відновлення оптимального рівня фізичного, інтелектуального, психічного та соціального

функціонування особи, з метою сприяння її успішній інтеграції в суспільство.

Реабілітація – це серія дій, які спрямовані на покращення фізичного, соціального та психічного стану людини, з урахуванням її взаємодії з навколишнім середовищем; сукупність медичних, соціально-економічних, педагогічних, психологічних, професійних та юридичних заходів, спрямованих на відновлення або компенсацію порушених функцій, дефектів чи соціальних відхилень.

Реагування на втручання – це методика навчання, яка допомагає рано визначити учнів, що можуть зіткнутися з труднощами в навчанні. Такі учні отримують додаткову підтримку, рівень якої коригується залежно від їхньої реакції на використанні педагогічні методи.

Реактивні або психогенні стани – це тимчасові психічні розлади, які з часом зникають, і виникають як реакція на психоемоційну травму або стресову ситуацію.

Регулятивна адаптація стосується процесу переходу людини через різні етапи життя (зміни віку та важливі події, що потребують розвитку нових особистісних рис і якостей). Це також включає зміни в очікуваннях щодо суспільства, яке має забезпечувати належні умови для життя своїх громадян.

Результати навчання – це знання, вміння, навички, способи мислення, погляди, цінності та інші особистісні якості, що набуваються під час навчання, виховання та розвитку. Вони можуть бути визначені, сплановані, оцінені та виміряні, і особа здатна продемонструвати їх після завершення освітньої програми або її частин.

Рекреаційна (дозвіллєва) реабілітація сприяє розвитку духовних і творчих здібностей людини, задоволення її потреб у фізичному вдосконаленні та саморозвитку. До основних елементів цієї реабілітації належать соціокультурні заходи, фізкультурно-оздоровчі

та спортивні активності. Вона допомагає позбутися почуття неповноцінності та відновлює інтерес до життя.

Ресурси дітей з аутистичним спектром – це основні передумови їхнього психофізіологічного розвитку, а також їхні позитивні риси та здібності. Цей потенціал можна розвинути через спеціалізовану корекційно-розвивальну роботу. Успішний розвиток дитини базується на ключових аспектах (регуляція тону, чуттєвий досвід, відчуття безпеки і довіри).

Ресурси середовища – це сукупність факторів, які мають здатність підтримувати, стимулювати та сприяти розвитку. Ці ресурси можна поділити на три категорії: фізичне та просторове оточення, організаційно-сміслові аспекти і соціально-психологічні фактори.

Ресурсна кімната – спеціально обладнана кімната в навчальному закладі, яка відповідає принципам універсального дизайну та адаптації, і використовується для проведення індивідуальних та групових психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних занять, а також для психологічного розслаблення учнів.

Ритмотерапія тісно пов'язана з музикотерапією та іншими видами мистецтва, ритмами природи і природними біоритмами людини. Вона дозволяє клієнтам виконувати різні соціальні ролі, задовольняти потребу в емоційних зв'язках, розвивати естетичні потреби та збагачувати способи емоційного вираження. Наприклад, гармонійна ритмічна музика сприяє емоційному розвитку людини як у роботі, так і повсякденному житті.

Рівні підтримки – це процес визначення необхідних умов, способів і обсягу послуг, які надаються особам з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому закладі, з урахуванням їхніх індивідуальних освітніх потреб.

Різнобічне консультування – це основний вид діяльності сучасних консультацій, що має на меті

допомогу різним категоріям осіб у вирішенні різноманітних питань, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб дітей з малозахищених груп.

Розвиток дитини з особливими освітніми потребами – постійний процес змін у фізичній, психічній, соціальній та духовній сферах, що відбуваються завдяки навчанню та вихованню, які є основними факторами цього розвитку.

Розвиток інклюзивної освіти – це процес створення нової системи та поступові зміни в освіті загалом. Система інклюзивної освіти охоплює середні, професійні та вищі навчальні заклади. Її основною метою є формування безперешкодного середовища для навчання та професійної підготовки осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Розвиток людини – це створення умов для навчання, самовдосконалення та інтелектуального зростання особистості, а також підтримка вибору кожної людини, незалежно від віку, жити життям, яке є важливим для неї.

Розлади вживання психоактивних речовин – це проблеми, які виникають через вживання наркотиків, алкоголю чи інших речовин, що впливають на психіку, і призводять до серйозних труднощів у житті людини.

Розлади особистості – це група психічних розладів, що проявляються у стабільних, нестандартних моделях мислення, емоцій та поведінки, які не відповідають культурним нормам і очікуванням.

Розлади харчової поведінки – це група розладів, що виражаються у ненормальних звичках харчування та ставленні до їжі (анорексія, булімія та переїдання, яке не можна контролювати).

Розумне пристосування передбачає внесення змін або коригувань, які є необхідними та доцільними в конкретних ситуаціях, щоб забезпечити повну реалізацію прав дітей або осіб з інвалідністю.

Розумово відсталі діти – це діти, у яких через органічні пошкодження головного мозку спостерігається порушення психічного розвитку, зокрема труднощі у розвитку вищих пізнавальних процесів, формуванні інтересів і соціальної мотивації до діяльності. У багатьох з них також є фізичні порушення, такі як деформації черепа, аномалії форм кінцівок, порушення дрібної та загальної моторики, а також труднощі у формуванні автоматичних рухів.

С

Самостійність пересування – це здатність людини переміщатися в просторі без сторонньої допомоги, правильно користуючись транспортними засобами для досягнення своїх цілей у повсякденному, соціальному та професійному житті. Це також вміння орієнтуватися на місцевості та розуміння основних принципів організації інфраструктури населених пунктів.

Санаторій – це спеціалізований стаціонарний заклад, що входить до системи санаторно-курортного лікування, де застосовуються комплекси лікувальних процедур, таких як кліматотерапія, бальнеотерапія та грязелікування.

Санаторна школа – це заклад загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування.

СДУГ – це неврологічний розлад, який проявляється в труднощах з увагою, концентрацією та самоконтролем.

Сегрегація – це форма дискримінації, що полягає у фактичному чи офіційному відокремленні певних груп людей в суспільстві за такими ознаками, як раса, стать, соціальний статус, релігія, мова чи інші характеристики, що веде до обмеження їхніх прав.

Сегрегація – це ситуація, коли діти з особливими освітніми потребами навчаються в окремих навчальних

зкладах чи установах, спеціально пристосованих для їхніх порушень, і перебувають в ізоляції від інших дітей, що веде до їхнього відокремлення від основної частини учнів.

Селекція (або відбір) означає, що індивідуальні потреби мають бути узгоджені з реальними умовами, що дозволяє літній людині відчути задоволення.

Сенсомоторна дезадаптація – це недостатня здатність адаптуватися до активного життя в навколишньому середовищі, що проявляється у зниженні рухливості, проблемах з орієнтацією в просторі і часі, а також у дефіциті навичок самообслуговування.

Сенсорна інтеграція – це процес, під час якого людина сприймає інформацію через різні органи чуття, такі як зір, слух, смак, дотик, і обробляє її для адекватного реагування на ситуації. Саме завдяки сенсорній інтеграції ми можемо вчасно відреагувати, наприклад, закрити вуха при гучному шумі чи відсмикнути руку від гарячої поверхні. Система карток PECS (Picture Exchange Communication System) була розроблена у США як альтернативний метод для розвитку комунікації у дітей і дорослих, які мають труднощі з мовленням. Набір карток зображує основні теми, що дозволяє людям з особливими потребами висловлювати свої бажання та потреби через обмін картками.

Сенсорна кімната у навчальному закладі – це спеціально організоване середовище, яке надає захоплюючий досвід людям з різними сенсорними потребами.

Сильні сторони дітей з аутистичним спектром включають схильність до порядку, організованості та структурованості, здатність орієнтуватися в часі і просторі, добре розвинену механічну пам'ять і кмітливість.

Синдром Дауна – це вроджене захворювання, яке зазвичай супроводжується інтелектуальними порушеннями, затримкою розвитку мовлення, проблемами

з функціонуванням внутрішніх органів та іншими порушеннями у психічному і фізичному розвитку.

Синдром психомоторної збудливості – це стан, який проявляється в емоційних реакціях, роздратованості, безпричинних змінах настрою та поведінки.

Синдром – сукупність симптомів із загальним патогенезом.

Синдром філософської інтоксикації – це нормальне явище, коли молоді люди цікавляться проблемами буття. Однак у деяких з них цей інтерес набуває деформованих форм: вони починають вигадувати загальні закони існування світу та розробляти плани для його перебудови. Їх часто захоплюють такі таємничі науки, як парапсихологія, окультні вчення або контакти з НЛО. Піднімаючи великі питання, вони не можуть чітко сформулювати свої думки. Синдром «надцінної ідеї» є характерним для в'ялої шизофренії.

Система корекційної освіти – це набір різних типів установ, які дають освіту, виховання, корекційну підтримку та соціальну допомогу дітям з порушеннями психофізичного розвитку. Організація таких спеціальних закладів базується на визначених принципах, де деякі з них є спільними для створення загальноосвітніх установ в Україні. Серед основних принципів можна виділити такі: державний характер освіти; спільна, чітко визначена мета; наступність між етапами освіти; універсальність та обов'язковість навчання; доступність навчальних закладів; врахування вікових характеристик дітей; відокремлення освітніх установ від політики та релігії. Крім того, важливо враховувати особливі принципи, що стосуються осіб з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема: різноманітність закладів залежно від типу порушення та інтелектуального рівня; поєднання загальноосвітнього та професійно-трудового навчання; корекційний підхід до навчання та виховання.

Сирота – це дитина, яка не досягла повноліття і виховується без одного або обох батьків.

Сімейна реабілітація включає різноманітні заходи (соціальні, педагогічні, психологічні та інші), які орієнтовані на відновлення звичних ролевих функцій людини в сім'ї та допомогу в підготовці до самостійного життя та незалежності в родинному середовищі.

Сімейна терапія - це форма групової терапії, яка зосереджена на системній роботі з усією сім'єю. У цьому підході сім'я розглядається як єдине ціле. Спеціаліст допомагає налагодити гармонію в сімейних відносинах, вирішити проблеми та конфлікти, аналізуючи ролі кожного члена сім'ї, їх взаємні обов'язки, а також сприяє розвитку більш гнучкої поведінки серед родичів.

Скафолдинг – педагогічна технологія, що дає змогу учневі виконати завдання або досягти цілей навчання, недосяжних для його індивідуальних зусиль або можливостей.

Складне порушення – це сукупність фізичних та психічних порушень.

Соціалізація – це процес формування особистості, під час якого людина поступово опановує суспільні норми, набуває важливих соціальних якостей, що впливають на її свідомість і поведінку, та вчиться вибудовувати стосунки із суспільством. С. також передбачає здобуття особистого досвіду та активне формування індивідуальності.

Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами – це процес, у ході якого дитина набуває необхідні знання, навички та цінності, що дозволяє їй стати активним учасником соціальних відносин і повноцінним громадянином, фахівцем, членом сім'ї.

Соціальна адаптація – це процес активного пристосування людини до умов соціального середовища, що включає вміння аналізувати існуючі соціальні ситуації, усвідомлення своїх можливостей у поточних обставинах і

здатність узгоджувати свою поведінку з основними цілями діяльності.

Соціальна адаптація – це процес, у якому індивід пристосовується до соціального середовища, а суспільство враховує потреби особистості. Рівень соціальної адаптації визначається відповідністю між соціальними потребами людини та мірою їхнього задоволення.

Соціальна допомога – це комплекс заходів, спрямованих на повернення людини до активного життя, відновлення її соціального статусу та здатності адаптуватися до нормальних умов життя. Це досягається через правову та матеріальну підтримку, підготовку до самообслуговування, розвитку вмінь пересування, спілкування та задоволення повсякденних потреб.

Соціальна ізоляція – це термін, який сьогодні застосовується в багатьох країнах для опису сучасних форм суспільних бар'єрів. На думку доктора Лінн Тодман, директора Інституту соціальної ізоляції в Школі професійної психології Адлера, соціальна ізоляція охоплює процеси, в яких окремі люди чи громади систематично стикаються з обмеженням своїх прав, можливостей і ресурсів (житлові умови, працевлаштування, охорона здоров'я, участь у громадському та політичному житті), які зазвичай доступні іншим членам суспільства.

Соціальна ізоляція людей з інвалідністю – це відсутність можливостей для реалізації їхніх прав на освіту, роботу, особисту мобільність, медичне обслуговування, участь у політичному та громадському житті, а також доступ до ресурсів і послуг.

Соціальна інклюзія – це забезпечення участі всіх дітей і дорослих у суспільному житті як повноправних, шанованих членів, які роблять свій внесок у розвиток суспільства. Це активний підхід до соціального добробуту, що виходить за межі усунення бар'єрів чи ризиків і

вимагає вкладення ресурсів та дій для створення умов для інклюзії.

Соціальна інтеграція – це процес адаптації дитини з психофізичними порушеннями до загальної системи соціальних відносин, особливо в межах освітнього середовища, до якого вона приєднується. В деяких країнах цей підхід називають мейнстрімінгом.

Соціальна/культурна модель розуміння інвалідності – це підхід, який розглядає інвалідність через призму взаємодії людини з суспільством. На відміну від медичної моделі, що акцентує увагу на фізичних або розвитку порушеннях, соціальна модель вважає, що основні труднощі в людей з інвалідністю створюються через бар'єри в суспільстві, а не з порушеннями розвитку чи інвалідністю людини. До таких бар'єрів належать фізичні обмеження, інституційні перешкоди, інформаційні труднощі та ментальні бар'єри, як-от стереотипи й упередження.

Соціальна перцепція – це процес сприйняття та оцінки соціальних об'єктів (людей, груп, спільнот) людиною, що дозволяє точніше оцінювати ефективність і можливості майбутніх міжособистісних взаємодій.

Соціальна реабілітація – це процес, який спрямований на допомогу людям з порушеннями психофізичного розвитку в адаптації до суспільства та здобутті здатності вести максимально незалежне життя. **С.Р.** – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення активної участі особи в суспільному житті, повернення її до нормального соціального статусу та здатності до самостійної діяльності в суспільстві та в родинно-побутовій сфері. Це включає орієнтацію на соціальне середовище, адаптацію до побутових умов, соціальне обслуговування та задоволення потреб у технічних і інших засобах для реабілітації.

Соціальна терапія – це вплив на деструктивні відхилення в особистості через покращення соціальних взаємовідносин та взаємодії людей, які мають ці відхилення. Основною метою є нормалізація соціальних зв'язків, взаємодій і відносин у різних аспектах життя людини та суспільства.

Соціальний супровід – це форма соціальної роботи, яка забезпечує опіку, підтримку і патронаж для соціально вразливих категорій дітей і молоді, допомагаючи їм долати життєві труднощі та підтримувати або підвищувати свій соціальний статус.

Соціально-побутова адаптація – це процес пристосування людини до нових умов життя та побуту, що включає покращення її становища, психологічного самопочуття та узгодженість з її намірами, інтересами та уподобаннями. Це особливо важливо для осіб, які проходять реабілітацію в спеціалізованих установах і відокремлені від сім'ї та звичного способу життя.

Соціально-побутова реабілітація полягає в наданні спеціальних технічних засобів (такі як крісло-коляска, автомобіль з ручним керуванням, мотоколяска), протезуванні та матеріальній допомозі (натуральній і фінансовій) відповідно до рекомендацій ЛКК і МСЕК. Ці послуги надаються через органи соціального захисту населення, Фонд соціального захисту інвалідів, Товариство Червоного Хреста, Фонд Милосердя, протезно-ортопедичні підприємства, а також місцеві органи влади.

Соціально-психологічна дезадаптація – це порушення процесу активного пристосування людини до соціального середовища через взаємодію і спілкування, зумовлене помилковим або недостатньо сформованим уявленням про себе та свої соціальні зв'язки і стосунки з іншими людьми.

Соціально-психологічна занедбаність – це наслідок тривалої відсутності виховного впливу та належних

соціальних умов для нормального психічного і інтелектуального розвитку дитини. Це призводить до тимчасової або постійної втрати здатності розвивати психічні функції та набувати необхідних соціальних навичок.

Соціально-психологічна реабілітація охоплює всі аспекти роботи, що спрямовані на відновлення індивідуального статусу людини, розвиток і формування таких здібностей та якостей, які дозволяють їй ефективно виконувати різні соціальні ролі (сімейні, подружні, батьківські, громадські, політичні тощо) та мати можливість активно брати участь у різних сферах соціальних взаємодій.

Соціально-психологічний простір – це сукупність оцінок, уявлень і образів, що формують суб'єктивне сприйняття реальності. СПП включає в себе соціальну діяльність людей або груп, їхні взаємини, наміри, цілі, а також взаємозв'язки та взаємозалежності між ними.

Соціально-реабілітаційний напрям позашкільної освіти приєє соціальному розвитку учнів, допомагає формувати їхні інтереси, здібності та потребу в самореалізації, готує до активної професійної та громадської діяльності, а також організовує їхній змістовний відпочинок і дозвілля.

Соціоосвітнє партнерство у сфері інклюзивної освіти – це співпраця між різними органами управління як у межах однієї установи, так і між різними відомствами з метою розробки, прийняття та впровадження рішень, які стосуються розвитку, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Соціотерапія – це вплив на соціальне середовище клієнта через підтримку та ресурси, надані державними та громадськими організаціями. Наприклад, вона може застосовуватися щодо батьків, які мають асоціальну поведінку, та в подібних випадках.

Спеціальна освіта – це дошкільна, загальна середня, професійно-технічна та вища освіта, яка надається особам з особливими психофізичними потребами за умови створення спеціальних умов для їхнього навчання.

Спеціальна школа – це заклад загальної середньої освіти для дітей, які потребують, корекції фізичного або розумового розвитку.

Спеціальний навчальний заклад – це навчальний заклад, призначений для освіти осіб з особливими потребами в психофізичному розвитку (наприклад, спеціальна школа, школа-інтернат, спеціальний навчально-виховний комплекс, об'єднання або навчально-реабілітаційний центр).

Спеціальний навчальний підрозділ – це частина загальноосвітнього навчального закладу, яка організована для навчання осіб з фізичними та/або розумовими порушеннями, щоб забезпечити їм спеціальні освітні послуги в закладах за місцем їхнього проживання.

Спеціальні умови для отримання освіти – це умови навчання, які включають спеціальні освітні програми, методи навчання, індивідуальні технічні засоби, підручники та навчальні матеріали, а також педагогічні, медичні, соціальні та інші послуги, необхідні для того, щоб особи з особливими психофізичними потребами могли успішно освоювати загальноосвітні та професійні навчальні програми.

Спеціальні умови для одержання освіти (спеціальні освітні умови) – це умови навчання та виховання, що включають спеціальні освітні програми, методи навчання, індивідуальні технічні засоби навчання, а також особливе середовище для життєдіяльності. Це також охоплює педагогічні, медичні, соціальні та інші послуги, необхідні для того, щоб особи з порушеннями психофізичного розвитку могли успішно освоювати загальноосвітні та професійні програми.

Спілкування, відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, охоплює використання різних форм комунікації, таких як мова, тексти, шрифт Брайля, тактильне спілкування, шрифт великого розміру, доступні мультимедійні ресурси поряд з друкованими матеріалами, аудіозасоби, звичайна мова, читці, а також методи, які підтримують і доповнюють основні способи спілкування, зокрема за допомогою доступних інформаційно-комунікаційних технологій.

Спільне викладання – це спосіб організації навчального процесу, коли кілька педагогів (наприклад, вчитель та спеціальний педагог або асистент) спільно проводять заняття для різнотипної групи учнів, серед яких в одному класі є діти з особливими освітніми потребами.

Стадії соціалізації – це етапи розвитку особистості, під час яких вона набуває соціального досвіду.

Сталкінг – насильства, коли кривдник нав'язливо вимагає її уваги, стежить за нею, домагається та чинить психологічний тиск на жертву.

Статева диференціація – це набір генетичних, морфологічних і фізіологічних характеристик, за якими визначають чоловічу та жіночу стать.

Статева роль – роль, зумовлена належністю людини до певної статі.

Стереотип – це усталене і спрощене уявлення про соціальний об'єкт, яке виникає через брак інформації, надмірну залежність від власного досвіду та некритичне сприйняття фактів.

Стереотипи – це уявлення про місце, роль та значення чоловіків і жінок у суспільстві та родині. Існують різні групи гендерних стереотипів

Структуроване навчання (елементи програми ТЕАССН) – система організації навчального середовища, яка враховує індивідуальні особливості дітей з аутистичним спектром. Система описує умови та методи,

які допомагають дитині з аутистичним спектром зрозуміти, що від неї очікують, та сприяють розвитку її здатності до навчання.

Суїцидальна поведінка – це саморуйнівні вчинки, до яких можна віднести різні форми девіантної поведінки, такі як зловживання алкоголем, вживання наркотиків, відмова від лікування, керування транспортом у нетверезому стані, самопошкодження, участь у бійках чи війнах.

Суїцид – це дія, коли людина свідомо позбавляє себе життя через сильний емоційний стрес, порушення душевної рівноваги або психічну хворобу.

Супервізія – це новий інструмент професійної підтримки та розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у контексті реалізації завдань Нової української школи. Основні функції супервізора включають консультування, наставництво та роль модератора (фасилітатора).

Сучасна віктимологія – це спеціальна соціологічна теорія, що комплексно досліджує явище жертви. Вона ґрунтується на теоретичних уявленнях та моделях, які спершу розроблялися в межах таких соціальних дисциплін, як кримінологія, політологія, державне управління, психологія, соціальна робота, конфліктологія та соціологія.

Сфера соціалізації – це середовище, в якому індивід взаємодіє з навколишнім світом, розвиваючи та розширюючи свої соціальні зв'язки.

Т

Тахілалія – патологічно прискорений темп мовлення. Зазвичай не супроводжується дефектами вимови, але слова та фрази звучать невиразно, що ускладнює сприйняття.

Темперамент – це стійка риса особистості, яка проявляється у характерних особливостях психічної

діяльності, таких як її сила, швидкість, інтенсивність, рівновага і перебіг.

Терапевтична гра – це процес, у якому дитина вчиться взаємодіяти з іншими людьми та краще розуміти себе через ігрову комунікацію, а не через вказівки від педагога. Ігрові методи арт-терапії є одними з найбільш ефективних у роботі з дітьми.

Терапія самовиховання – це діяльність особи, спрямована на пізнання себе, самоаналіз та оцінку своїх якостей. Самовиховання є активним процесом, у якому людина формує свою особистість відповідно до визначеної мети, орієнтуючись на соціальні уявлення про ідеал свого «Я». Цей метод найбільш ефективний, коли його поєднують з аутогенними тренуваннями.

Терапія харчової поведінки стала актуальною проблемою в країнах з високим рівнем економічного розвитку, де понад 30% населення має зайву вагу. У останні десятиліття ожиріння стало соціальним викликом. Терапія харчової поведінки проводиться в різних установах, таких як державні та приватні клініки, лікарні та центри здоров'я, для пацієнтів, які мають порушення харчових звичок та ожиріння, спричинене переїданням.

Територіальна близькість – це спільне перебування та використання фізичного і соціального простору (громадські місця, бібліотеки, театри, парки та інші).

Технології індивідуалізації освітнього процесу – спосіб організації навчання, що орієнтований на врахування індивідуальних характеристик учнів, їхнього рівня розвитку, особливих освітніх потреб та наявного досвіду, і визначає вибір педагогічних засобів та темп навчання.

Технології інклюзивної освіти – технології, які забезпечують рівний доступ до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх можливостей. Вони поділяються на дві основні групи: *організаційні технології*, що стосуються

етапів організації інклюзивного процесу (планування та програмування навчання, командної взаємодії між педагогами та іншими фахівцями, створення структурованого, адаптованого та доступного навчального середовища); *педагогічні технології* (відповідно до завдань та ролі в організації спільної освіти дітей із ООП: технології, спрямовані на опанування ключових компетентностей під час спільного навчання дітей із різними освітніми потребами (технології диференційованого навчання; технології індивідуалізації освітнього процесу); технології коригування навчальних і поведінкових труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі; технології, спрямовані на формування соціальних компетентностей (прийняття, толерантності); технології оцінювання досягнень за інклюзивного підходу).

Технологія самопрезентації – це здатність ефективно і привабливо подавати себе в різних ситуаціях, створюючи унікальний стиль спілкування та образ, що викликає позитивне враження у оточуючих. У рамках групової роботи акцент робиться на вивченні зовнішніх аспектів самопрезентації, таких як мова тіла, дихання, внутрішній контроль, спокій, а також іміджеві й поведінкові характеристики та культура публічних виступів.

Токсикоманія – це захворювання, яке виникає внаслідок вживання токсичних речовин, таких як транквілізатори (які хворі часто називають «колісами»), кофеїн або вдихання ароматичних речовин з побутової хімії.

Толерантність – це усвідомлення та визнання різноманітності світу, здатність вихованців жити без конфліктів у колективі, родині та суспільстві, а також повага до прав і свобод інших людей.

Тривожні розлади – це група психологічних порушень, що проявляються у сильному занепокоєнні, страху та нервовому напруженні (генералізований тривожний розлад, панічні атаки, соціальна тривожність та обсесивно-компульсивний розлад (ОКР)).

Трудова терапія полягає у використанні праці як лікувального та стимулюючого засобу, що позитивно впливає на людину. Праця допомагає долати негативні зміни в поведінці індивідів, груп чи спільнот, а також сприяє досягненню високого рівня самостійності.

Тьютор (спостерігаю, піклуюсь) – це фахівець, який допомагає учням з особливими освітніми потребами адаптуватися та успішно інтегруватися в освітнє та соціальне середовище навчального закладу. У контексті інклюзивної освіти таких фахівців також називають педагогами супроводу або адапторами.

У

Універсальний дизайн (згідно з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю) означає створення предметів, середовища, програм і послуг, які є доступними для всіх людей без потреби в адаптації чи спеціальних пристосуваннях. Однак універсальний дизайн не виключає використання допоміжних засобів для певних груп осіб з інвалідністю, якщо це необхідно.

Універсальний дизайн у сфері освіти – це проектування предметів, середовища, освітніх програм та послуг таким чином, щоб вони були максимально доступними для всіх людей без потреби в адаптації чи спеціальних змінах.

Упередження – це стереотипне і незмінне ставлення до певної групи людей, яке часто базується на ірраціональних уявленнях. Хоча іноді упередження можуть бути і позитивними, зазвичай це негативне

ставлення, яке виражається у вигляді неприязні, ворожості або навіть страху.

Усамотнення – це стан, коли людина перебуває наодинці, відокремлена від інших, без будь-якого контакту чи спілкування з іншими людьми.

Участь дітей – це постійний процес, коли діти висловлюють свої погляди та активно беруть участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя, на різних рівнях. Вона включає обмін інформацією та початок діалогу між дітьми та дорослими, заснованого на взаємній повазі. Участь дітей також означає врахування їхніх думок з урахуванням вікових та розумових особливостей.

Ф

Фемінність (жіночність) – це ознаки, які очікуються від жінок у традиційних суспільствах. Фемінність пов'язана з емоційністю, чуйністю, слабкістю, жертівністю та іншими характеристиками.

Фізичне порушення – це тимчасове або постійне порушення нормального розвитку або функціонування органу через хронічне або інфекційне захворювання.

Фізична реабілітація – це процес відновлення фізичних функцій, включаючи силу, витривалість, координацію та рівновагу.

Філантропізм – це свідоме і цілеспрямоване прагнення допомогти людям, які з різних причин не можуть самостійно забезпечити себе умовами для нормального існування, що відповідають рівню цивілізованого суспільства. Це проявляється в наданні допомоги для збереження їхнього життя, організації їхнього побуту та підтримці як матеріально, так і духовно.

Х

Хронотопографія – своєрідна тимчасова і предметна карта життєдіяльності дитини. Вона може бути представлена у вигляді графіка, який показує, коли і де дитина знаходиться, чим займається, які дії виконує, скільки часу витрачає на кожну з них, а також, які ресурси використовує.

Ц

Церебрастенічний синдром – це стан, схожий на невроз, який характеризується порушенням сну, погіршенням пам'яті, апатією, пригніченим настроєм, депресією, а також симптомами, схожими на астеноіпохондричний або obsесивно-фобічний синдром.

Цифрова інклюзивна освіта – це використання цифрових інструментів для забезпечення доступу до освіти, якості викладання та навчання, а також забезпечення справедливого та підтримку підвищення освітнього середовища для всіх здобувачів освіти, незалежних від їхніх можливостей, вихідного чи соціально-економічного статусу.

Цінності – це уявлення про те, як повинна ставитись особистість до різних аспектів життя, таких як матеріальні та духовні об'єкти, природа і суспільство. Ц. відображають важливі для людини соціальні та особисті орієнтири і сенси життя.

Ш

Шизофренія – це порушення психічної діяльності, яке призводить до розладів у мисленні, ослаблення або спотворення емоційних та вольових реакцій.

ТЕРМІНИ

А (с. 7–11)

Абілітація
Автентичне оцінювання
Автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів
Агресія
Адаптація
Адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу)
Адаптація освітнього процесу
Адаптація соціальна (соціальне пристосування)
Адаптивність
Адміністративні методи соціальної терапії
Акселерація
Аксіальна комунікація
Активність особистості
Акцентуація характеру
Алалія
Алкоголізм
Альтруїзм
Анізометрія
Аномалія
Аномальний розвиток
Аномальні діти
Артикуляційна гімнастика
Арт-терапія
Асиміляція
Асинхронний дисгармонійний розвиток екстрапунітивного типу
Асинхронний розвиток
Асистент вчителя
Асистент дитини

Асоціалізація
Атитюд
Аутизм (РАС)
Аутоагресія
Афазія
Афектний психоз

Б (с. 11–13)

Бар'єри на шляху до навчання та активної участі
Безбар'єрна мова
Безбар'єрне середовище
Безкорислива пожертва
Безперервна освіта впродовж життя
Безпритульні діти
Бібліотерапія
Біоенергопластика
Благодійна діяльність
Брадїлалія
Будинок дитини
Булїнг (цькування)

В (с. 13–16)

Віктїмблеймінг
Взаємодія між педагогом і вихованцями в освітньому процесі
Взаємодія соціальна
Викривлення переважно емоційно-афективного розвитку
Виключення
Виховання здорового способу життя у дітей
Відновлювальне навчання
Відхилення у поведінці
Відчуження

Візуальна підтримка
Вікові кризи
Вміння
Вплив
Вроджені порушення

Г (с. 16–20)

Газлайтинг
Гармонійний розвиток
Гендер
Гендерна демократія
Гендерна інтеграція
Гендерна нерівність
Гендерна рівність
Гендерна терапія
Гендерне (гендероване) насильство
Гендерний баланс
Гендерний мейнстрімінг
Гендерні окуляри (гендерні лінзи)
Гендерні ролі
Гендерні стереотипи
Гендерні стереотипи
Гендерні уявлення
Гігієна навчальних занять
Гідроцефалія
Гіперактивність
Гіперактивність
Гіперактивні діти
Гнучкість мислення
Говоріння
Групи ризику
Групова динаміка
Групова терапія
Гуманізація виховання

Гуманізація навчання
Гуманізація освіти
Гуманність

Д (с. 21–26)

Дебільність
Девіантна поведінка
Деінституалізація
Деменція
Деонтологія інклюзивної освіти
Деперсоналізація
Депресія
Депривація
Депресивні розлади
Депресія
Депривація
Десоціалізація
Дефект
Дефіцит спілкування
Деформація спілкування
Дизартрія
Дизонтогенез
Дисгармонійний психічний
Дисграфія
Дискримінація
Дискримінація за ознакою інвалідності
Дислалія
Дислекція
Дисфункція
Дисципліна
Дисциркуляторні розлади судинного генезису
Дитина
Дитина з інвалідністю
Диференційоване викладання

Діти з відмінними здібностями
 Діти з порушеннями психофізичного розвитку
 Діти з особливими потребами
 Дитячий церебральний параліч
 Дитячі будинки-інтернати
 Довгострокові цілі
 Довідник безбар'єрності
 Додаткова підтримка в освітньому процесі
 Додаткові спеціальні послуги
 ДЦП

Е (с. 26–28)

Егоїзм
 Експліцитне навчання
 Економічна адаптація
 Економічний булінг
 Економічні методи соціальної терапії
 Елементарна реабілітація
 Емоційно-психічні стани
 Емпатія (співпереживання)
 Енцефалопатія
 Епістолярна терапія
 Ерготерапія
 Етноцентризм

Ж (с. 28–28)

Життєва компетентність
 Життєдіяльність
 Жестова мова

З (с. 28–31)

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ)
 Заключні спостереження
 Заїкання

Зараження
Затримка психічного розвитку
Зворотна інтеграція
Звукотерапія
Здібності
Здоров'язбереження в освітньому просторі
Здоров'язбережувальні освітні технології
Злочин
Знання
ЗПР конституційного походження
ЗПР психогенного походження
ЗПР соматогенного походження
ЗПР церебрально-органічного походження

I (с. 31–41)

Ігрова терапія
Індивідуальна терапія
Імаготерапія
Ізотерапія
Ідіотія
Ізотерапія
Імбецильність
Імпліцитне навчання
Інвалідність
Інвалідність
Інвалідність у дітей
Індекс інклюзії
Індекс інклюзії
Індивідуальна програма розвитку
Індивідуальна освітня траєкторія
Індивідуалізація
Індивідуальність
Індивідуальні відмінності
Індивідуалізація навчання

Індивідуалізоване навчання
Індивідуально-консультативна робота
Індивідуальний освітній маршрут
Індивідуальний навчальний план
Індивідуальна програма реабілітації
Інклюзивне суспільство
Індивідуальний підхід
Індивідуальний підхід до учнів
Інклюзивний підхід
Інклюзивно-ресурсний центр
Індивідуально-специфічний вплив
Інклюзивна культура
Інклюзивна культура
Інклюзивне навчання
Інклюзивна освіта
Інклюзивна політика
Інклюзивна практика
Інклюзивне освітнє середовище
Інклюзивне планування
Інклюзивний навчальний заклад
Інклюзивні принципи
Інклюзивно-ресурсний центр
Інклюзія
Інклюзія періодична
Інклюзія повна
Інклюзія часткова
Інститути соціалізації
Інституційне партнерство
Інституційний мобінг
Інтеграція
Інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку
Інтегроване навчання
Інфатилізм
Іпотерапія

К (с. 41–47)

Кабінет психологічного розвантаження
Казкотерапія
Каністерапія
Каніс-терапія
Кібербулінг
Кіберсталкінг
Кінезіологічні вправи
Кінезіологія
Кінезітерапія лікування рухом
Когнітивна сфера особистості
Когнітивне навчання
Кольоротерапія
Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами
Командна взаємодія фахівців (міждисциплінарна модель)
Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю
Компенсація
Комплексна оцінка
Комунікативна адаптація
Комунікативна система обміну картинками (Picture Exchange Communication System – PECS)
Комфортні умови
Кондуктивна педагогіка
Консультативна бесіда
Кооперативне навчання
Корекційна робота
Корекційне навчання
Корекційне виховання
Корекційне навчання
Корекційний розвиток

Корекційно-виховна робота
Корекційно-розвиткові послуги (допомога)
Корекція
Короткострокові цілі
Критерії оцінки
Культура мовлення
Курикулум
Курикулум інклюзивної освіти

Л (с. 47–49)

Лікувальний масаж
Ліплення
ЛКК
ЛФК
Логопед
Логопедична група
Логопедична школа
Логоритміка
Логотерапія, або розмовна психотерапія
Локус контролю

М (с. 49–54)

Марення фізичного недоліку
Маскулінність (чоловічність)
Матеріальний добробут
Мейнстрімінг
Медіатека
Медіатека
Ментальне здоров'я
Меншість
Медико-педагогічна комісія
Медико-психологічна підтримка
Медичний супровід
Мережева терапія

Мета трудотерапії
Методи навчання
Методи оцінювання
Міжгрупова дискримінація
Міжгрупове сприймання
Міжгрупова поведінка
Міжгрупові конфлікти
Міжособистісне спілкування
Міжособистісний вплив
Мікроцефалія
Мнемотехніка
Мобільний інклюзивно-ресурсний центр
Мобінг
Модифікація змісту навчального предмета
Модифікації освітнього процесу
Модифікація освітніх програм.
Мотивація
Мультидисциплінарна команда
Музикотерапія
Мультидисциплінарна команда

Н (с. 54–57)

Набуті порушення
Навички
Навчальна адаптація
Навчальний результат
Навчальна працездатність
Навчальні неврози або фобії
Навчання
Навчально-реабілітаційний центр
Наркоманія
Насильство
Насильство за ознакою статі

**Натурпсихотерапія, або вплив природи
(ландшафттерапія)**

Нейрореабілітація

Невербальна поведінка

Неврозоподібні розлади

Недієздатність

Неуточнена деменція

Непатологічний дезадаптивний стан

Неповносправність

Нозологія

Норма

О (с. 57–60)

Обдарована дитина

Обдарованість

Обмежена можливість

Обмеження активності

Обмеження участі

Окупаційна терапія

Олігофренія

Олігофренопедагог

Оптимізація

Освітні труднощі

Освітня інтеграція

Особа з інвалідністю

Особа з особливими освітніми потребами

Особи з інвалідністю

Особистісна дезадаптація

Особистісно-орієнтоване навчання

Особливі освітні потреби

Особливі потреби

П (с. 60–67)

Пальчикова гімнастика

Паніка
Патологічний дезадаптивний стан
Педагогічна корекція
Педагогічна справедливість
Педагогічна підтримка
Педагогічна технологія
Педагогічна/соціально-педагогічна реабілітація
Педагогічний оптимізм
Педагогічний патронаж
Педагогічно занедбані діти
Пияцтво
Підтримка в освітньому процесі
Підхід, що базується на правах людини
Пізнавальна діяльність
Пісочна терапія
Побутова реабілітація
Повноцінна участь у контексті інклюзивної освіти
Подолання бідності
Портфоліо
Порушенн
Порушення інтелектуального розвитку
Посттравматичне зростання
Права людини
Практичний психолог
Принципи деонтології інклюзивної освіти
Пристосування середовища
Проблемне навчання
Провина
Програма активного супроводу в середовищі
Професійна реабілітація
Професійний педагогічний обов'язок
Психогімнастика
Психози
Психокорекція
Психологічна реабілітація

Психологічна діагностика
 Психологічна корекція
 Психологічна профілактика
 Психологічна реабілітація
 Психологічне консультування
 Психологічне прогнозування
 Психологічний вплив
 Психолого-педагогічна реабілітація
 Психолого-педагогічний супровід учнів з
 особливими освітніми потребами в закладі освіти з
 інклюзивним навчанням
 Психолого-педагогічний супровід
 Психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові
 заняття (послуги)
 Психолого-педагогічні послуги
 Психічне здоров'я
 Психічний розлад.
 Психічне порушення
 Психічний стан
 Психоедукація
 Психотерапія
 Психотичні розлади

Р (с. 68–72)

Раннє втручання (рання допомога)
 Ратифікація
 Реабілітаційна установа
 Реабілітаційний план
 Реабілітаційні послуги
 Реабілітаційні послуги
 Реабілітація
 Реагування на втручання
 Реактивні або психогенні стани
 Регулятивна адаптація

Результати навчання
 Рекреаційна (дозвіллева) реабілітація
 Ресурси дітей з аутистичним спектром
 Ресурси середовища
 Ресурсна кімната
 Ритмотерапія
 Рівні підтримки
 Різнобічне консультування
 Розвиток дитини з особливими освітніми
 потребами
 Розвиток інклюзивної освіти
 Розвиток людини
 Розлади вживання психоактивних речовин
 Розлади особистості
 Розлади харчової поведінки
 Розумне пристосування
 Розумово відсталі діти

С (с. 72–82)

Самостійність пересування
 Санаторій
 Санаторна школа
 СДУГ
 Сегрегація
 Селекція (або відбір)
 Сенсомоторна дезадаптація
 Сенсорна інтеграція
 Сенсорна кімната у навчальному закладі
 Сильні сторони дітей з аутистичним спектром
 Синдром Дауна
 Синдром психомоторної збудливості
 Синдром
 Синдром філософської інтоксикації
 Система корекційної освіти

Сирота

Сімейна реабілітація

Сімейна терапія

Скафолдинг

Складне порушення

Соціалізація

Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами

Соціальна адаптація

Соціальна адаптація

Соціальна допомога

Соціальна ізоляція

Соціальна ізоляція людей з інвалідністю

Соціальна інклюзія

Соціальна інтеграція

Соціальна/культурна модель розуміння інвалідності

Соціальна перцепція

Соціальна реабілітація

Соціальна терапія

Соціальний супровід

Соціально-побутова адаптація

Соціально-побутова реабілітація

Соціально-психологічна дезадаптація

Соціально-психологічна занедбаність

Соціально-психологічна реабілітація

Соціально-психологічний простір

Соціально-реабілітаційний напрям позашкільної освіти

Соціоосвітнє партнерство у сфері інклюзивної освіти

Соціотерапія

Спеціальна освіта

Спеціальна школа

Спеціальний навчальний заклад

Спеціальний навчальний підрозділ
 Спеціальні умови для отримання освіти
 Спеціальні умови для одержання освіти
 Спілкування
 Спільне викладання
 Сталкінг
 Статева диференціація
 Статева роль
 Стереотип
 Стереотипи
 Структуроване навчання (елементи програми
 ТЕАССН)
 Суїцидальна поведінка
 Суїцид
 Супервізія
 Сучасна віктимологія
 Сфера соціалізації

Т (с. 82–85)

Тахілалія
 Темперамент
 Темперамент
 Терапевтична гра
 Терапія самовиховання
 Терапія харчової поведінки
 Територіальна близькість
 Технології індивідуалізації освітнього процесу
 Технології інклюзивної освіти
 Технологія самопрезентації
 Токсикоманія
 Толерантність
 Тривожні розлади
 Трудова терапія
 Тьютор (спостерігаю, піклуюсь)

У (с. 85–86)

Універсальний дизайн
Універсальний дизайн у сфері освіти
Упередження –
Усамотнення.
Участь дітей

Ф (с. 86)

Фемінність
Фізичне порушення
Фізична реабілітація
Філантропізм

Х (с. 87)

Хронотопографія

Ц (с. 87)

Церебрастенічний синдром
Цифрова інклюзивна освіта
Цінності

Ш (с. 87)

Шизофренія

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безбар'єрний календар URL: <https://bf.in.ua/calendar/?dt=12-2022&tp=list>.
2. Дитина з особливими освітніми потребами <https://bf.in.ua/rizni-sotsialni-hrupy-2/dytyna-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamuy-ooop/>.
3. Загальні питання реабілітації. URL: urgent.com.ua/ua-issue-article-206.
4. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik dla pedagogiv i batkiv / Укладачі Н.В. Засеркова, А.О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
5. Інклюзивна освіта: 21 порада для вчителів від експертів та практиків URL: <https://naurok.com.ua/post/inklyuzivna-osvita-21-porada-dlya-vchiteliv-vid-ekspertiv-ta-praktikiv>
6. Інклюзивне навчання : досвід упровадження / упоряд. А. Колупасва; ред. рада М. Мосієнко, М. Голубенко, Т. Шаповал, Г. Харук; авт. кол. : І. Луценко, Д. Романовська, Л. Кирилецька та ін. Київ : ВГ Шкільний світ, 2015. 200 с. (Б-ка Шкільного світу).
7. Колупасва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
8. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
9. Основи соціальної реабілітації : навчально-методичні рекомендації. ІДГУ Ізмаїл, 2019. 193 с.
10. Поняття «реабілітація». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
11. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. К. : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
12. Правила безбар'єрного спілкування. URL: <https://bf.in.ua/ethics/>.

13. Просто про інклюзивну освіту. URL: <https://mon.gov.ua/ua/prosto-pro-inklyuzivnu-osvitu>.

14. Профілактика та корекція відхилень поведінки : метод. реком. до сем. занять. Уклад. Л. Мафтин, А. Шульга. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 56 с.

15. Складові безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/components/>

16. Словник безбар'єрності URL: <https://bf.in.ua/>.

17. Словник. URL: <https://bf.in.ua/glossary/>

18. Соціальна реабілітація : конспект лекцій для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спец. 011 Освітні, педагогічні науки денної та заоч. форм навч. / уклад. Л.М. Потапюк. Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2021. 124 с.

19. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол. : Є.Р. Чернишова, Н.В. Гузій, В.П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є.Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.

20. Чупахіна С. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 96 с.

Наукове видання

Лілія Потапюк

*Термінологічний словник-довідник
із соціальної реабілітації*

Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 6,5
Тираж 300 пр.

Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ
43018, Луцьк, вул. Львівська, 75